

YUNUS-GÜVENDE: GATT'TAN DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNE GEÇİŞTE BALIKÇILIĞA İLİŞKİN BİR UYUŞMAZLIK VE ULUSLARARASI HUKUKTA ETKİLERİ

*DOLPHIN-SAFE: A DISPUTE ON FISHERIES FROM GATT TO THE WORLD TRADE ORGANIZATION AND
ITS REFLECTIONS IN INTERNATIONAL LAW*

Araştırma Makalesi
Ali Kerem KAYHAN*

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Meksika arasındaki Pasifik Okyanusu'nda orkinos balıkçılığına ilişkin uyuşmazlıklar, 90'lı yılların başında başlayıp 2019 yılında nihayete ermiş ve uzunca bir süreye yayılarak uluslararası hukuk gündemine etki eden bir mesele olarak ön plana çıkmıştır. Uyuşmazlıkların ilk ayağını ABD'nin Meksika'ya uyguladığı ticari kısıtlamalar oluşturur. Meksika'nın 1947 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT 1947) çerçevesince 1991 yılındaki şikâyeti ile oluşturulan Panel, Meksika'yı haklı bulmuştur. Akabinde tarafların bir anlaşma çerçevesinde uzlaşmaları ile anlaşmazlıklar bir süre için sonlanmış gözükse de ABD'de Federal Mahkeme kararı ile Meksika menşeli orkinoslar için yeni yasaklar uygulanmaya başlanınca mesele 2008 yılında tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmuş olması ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması'nın (TTE) kabulü, uyuşmazlığın boyutunu değiştirmiştir. Uyuşmazlığın uzun zaman alan çözüm aşamaları, 2019 yılında sonlanmış ve nihayetinde karar ABD lehine sonuçlanmıştır. Gerek GATT döneminde gerek DTÖ dönemindeki uyuşmazlıklar, sonuçları olduğu kadar çözüm aşamaları ile de önem arz etmektedir. Süreç esnasında uyuşmazlıkların çözümünde değişen usullere tanıklık edilmiş ve iki dönemin uygulama farklılıkları gözlemlenebilmiştir. Bu açıdan mesele, GATT ile DTÖ'nün uyuşmazlık çözüm yollarının karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Uyuşmazlıkların kayda değer bir özelliği, ticaretin devamlılığı ve çevrenin korunması ikilemini uluslararası hukuk merkezinde değerlendirme ve zamanla değişen yaklaşımları ele alma imkânı tanınmasıdır. Bunların yanında ABD'nin Yunusları koruyucu iç hukuk düzenlemelerine diğer devletlerin uymasını beklemesi meseleyi uluslararası hukuk açısından ele almaya değer kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: GATT, Dünya Ticaret Örgütü, Uyuşmazlıkların Çözümü, Yunus-Güvende, Uluslararası Balıkçılık Hukuku.

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1102432

Makalenin Geliş Tarihi:12.04.2022

Makalenin Kabul Tarihi : 30.09.2022

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı.

E-posta: alikerem.kayhan@yalova.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4102-3204.

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

The conflict between the United States of America (USA) and Mexico regarding tuna fishing in the Eastern Tropical Pacific has taken quite a long time, starting in the early 1990s and ending in 2019. The first round of disputes started with the USA's trade restrictions on Mexico. Upon Mexico's complaint within the 1947 General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), a panel was established in 1991. The GATT Panel decision was in favor of Mexico. Although the disagreements were discontinued for a certain time as the parties were able to agree on an agreement, the issue came to the fore again in 2008 when new trade bans were applied to Mexican tuna based on a Federal Court decision in the USA. During this time, there were major changes in international trade laws, such as the establishment of the World Trade Organization (WTO) and the adoption of the Agreement on Technical Barriers to Trade which both affected the conflict. The dispute resolution stages took a relatively long time, ended in 2019 at last, and are in favor of the USA.

Both disputes in the GATT period as well as in the WTO period have significance not only with their outcomes but also with the dispute resolution stages. During the dispute process, it has been possible to observe the changes in dispute resolution mechanisms and compare the differences in practice. A notable feature of the disputes is that it provides an opportunity to consider the dilemma of the continuity of trade and environmental protection at the center of public international law. In addition to the USA's expectation of other states to comply with its domestic laws to protect dolphins makes this assessment valuable in terms of international law.

Keywords: GATT, World Trade Organization, Dispute Settlement, Dolphin-Safe, International Fisheries Law.

GİRİŞ

Balıkçılığa ilişkin anlaşmazlıklar uluslararası hukukun en eski meselelerinden biridir. Uyuşmazlıklar, deniz yetki alanlarında ve avlanma usullerinde olmak üzere genellikle iki ana tema üzerinde olmuştur. Deniz yetki alanlarına yönelik olarak, başta 1958 tarihli Cenevre Sözleşmeleri¹ ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)² olmak üzere kapsamlı düzenlemelere gidilmiştir. Benzeri bir çaba devletlerin balık alanlarından hakkaniyetli bir biçimde yararlanması için de gösterilmiştir.³ Ancak avlanma usullerine yönelik olarak bir uluslararası uzlaşının yokluğunda, mesele, canlı türlerine yönelik kısıtlı çapta koruyucu andlaşmalar yapılması yoluyla⁴ veya usullerin devletlerin ulusal düzenlemelerine

---

¹ Bu sözleşmelerden balıkçılık alanlarına ilişkin olarak özellikle, bkz: Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme (Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas), 559 UNTS 285 (1958). Konu hakkında ayrıca bkz: CİN, Turgay, "Devletlerarası Hukukta Balıkçılık", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2006, Cilt: 8, Sayı: 1, (s. 21-45), s. 26.

² Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (Law of the Sea Convention), 1833 UNTS 397 (1982).

³ Meselâ bkz: Birleşmiş Milletler Balık Stokları Anlaşması (United Nations Fish Stocks Agreement), 2167 UNTS 3 (1995).

⁴ Avcılıkta insani olmayan metotların kullanımını yasaklayan ilk uluslararası andlaşma fokların korunmasına yönelik olarak 1911 yılında akdedilmiştir: Kürklü Fokların Muhafaza ve Korunmasına Yönelik Andlaşma-Treaty for the Preservation and Protection of Fur Seals, 7 July 1911, <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/2597> (erişim

birakılması yoluyla giderilmeye çalışılmıştır.⁵ Bu düzenlemelerde genel yaklaşım, canlıların avlanma metotlarından en az zarara uğraması yönündedir. Günümüzde her ne kadar çeşitli uluslararası andlaşmalar ile belirli standartlar oluşturulmaya çalışılsa da⁶ uygulama esnasında her devletin aynı standartları gözetmesi mümkün değildir ve uygulanan farklı standartlar uyuşmazlıkların nedeni olabilmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çeşitli dönemlerde zararlı avcılık metotları kullanımının yasaklanması gerektiğine ilişkin kararlar alınmasına rağmen, günümüzde bu konuda somut adımlar atılabilmiş değildir.⁷

Avlanma metotlarına ilişkin genel bir uzlaşya varılmaması, bu alandaki uyuşmazlıklara dair çözüm sürecinin de oldukça zorlu hâl almasına neden olmaktadır. Bu çalışmada değinilen Meksika ile ABD arasındaki Pasifik Okyanusu'nda orkinos balıkçılığına ilişkin yıllar boyunca sürmüş olan mesele, bu problemlili konuya örnek bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselenin tespit edilen ilk hukuki boyutu 1930'lu yılların başında ABD'nin, Meksika menşeli orkinos balıklarına yönelik gümrük vergisini arttırması olmuştur.⁸ İki devlet arasındaki münhasır ekonomik bölgeye ilişkin anlaşmazlıkların yaşandığı yıllara denk gelen 1986'da ABD'nin Meksika menşeli orkinoslara ithalat yasağı uygulaması da olaya ilişkin diğer bir önemli tarih olarak not edilebilir.⁹

Çalışmamıza konu olan uyuşmazlık ise ABD'nin, 1990 yılında Pasifik Okyanusu'nun tropikal doğu bölgesinde avcılık yapan birçok devletten orkinos ithalatını yasaklaması ile başlamıştır. Orkinos balıkçılığı, Pasifik Okyanusu'nun balıkçılık kaynaklarının başında gelmekte olup bölgedeki devletler için ticari boyutu bakımından önem arz etmektedir. Meksika ve ABD arasındaki uyuşmazlık da Meksika'nın orkinos avcılığında kullandığı yöntemlerin

---

tarihi: 15.02.2022) Bkz: SANDS, Philippe, / PEEL, Jacqueline, **Principles of International Environmental Law**, Fourth Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, s. 510.

⁵ BMDHS, m. 192 ile deniz çevresinin korunmasını içermekle birlikte, ilgili madde tek başına balıkçılık yöntemlerinden kaynaklanan zarar ve deniz çevresi arasında bağ kurma imkânı vermemektedir. Bu açıdan meselâ, münhasır ekonomik bölgelerde balıkçılığa ilişkin düzenlemelerin kıyı devletleri tarafından yapılması yönünde bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bkz: KURAN, Selami, **Uluslararası Deniz Hukuku**, Gözden Geçirilmiş Altıncı Bası, Beta, İstanbul, 2020, s. 261.

⁶ Sürüklenen ağlar (*drift-net*) balıkçılığının olumsuz etkileri karşısında yapılan sözleşme buna örnek verilebilir: Convention for the Prohibition of Fishing with Long Driftnets in the South Pacific, 29 ILM 1454 (1990).

⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, büyük ölçekli derin denizde sürüklenen ağlar ile balıkçılık faaliyetlerinin azaltılması için derhal harekete geçilmesi yönünde 1992 yılında bir karar almıştır. Bkz: UN Doc. A/RES/44/225 (30 June 1992). Genel Kurul 2015 yılında bu karara atıfta bulunarak zararlı faaliyetlerin devam ettirildiğini ve durdurulması gerektiğini belirtmiştir. UN Doc. A/RES/70/75 (8 December 2015).

⁸ BARONCINI, Elisa / BRUNEL, Claire, "A WTO Safe Harbour for the Dolphins The Second Compliance Proceedings in the US – Tuna II (Mexico) Case" EUI Working Paper, **Robert Schuman Centre for Advanced Studies**, Yıl: 2019, Cilt: 75, <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/64487>, (erişim tarihi: 11.03.2022), s. 1.

⁹ Ibid., s. 1-2.

yunuslara verdiği zarar temelinde ortaya çıkmıştır. Bu mesele uluslararası hukuku etkileyen farklı boyutları ile gerek GATT 1947, gerekse de DTÖ içerisinde uyuşmazlığın çözüm usullerine göre değerlendirilme imkânı edinmiştir. İlgili mesele incelenirken ilk bölümde uyuşmazlığa konu olan ABD düzenlemeleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde GATT usullerine göre yürütülen ilk uyuşmazlığa değinilecek, akabinde üçüncü bölümde meselenin DTÖ nazarında çözülmeye çalışılması incelenecektir. Dördüncü bölümde uyuşmazlıkların uluslararası hukuka etkileri farklı yönleri ile ele alınacak ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

I. ORKİNOS-YUNUS: BAŞLANGIÇ

Pasifik Okyanusu'nun tropikal doğu bölgesi (Doğu Pasifik), Güney Kaliforniya'dan Şili'ye kadar uzanan geniş bir alanı kapsar.¹⁰ Bölgede yoğun olarak avlanılan orkinoslar,¹¹ bilinmeyen bir sebeple yunuslarla birlikte yüzmektedir.¹² Bölgede avlanan balıkçılar yüzeyin altında bulunan orkinos balıklarının yunusların hareketlerini izleyeceğini bildiklerinden orkinos avlamak için yunusları takip etmektedir. Böylelikle sıklıkla yüzeye çıktığı için izi sürülmesi oldukça kolay olan yunuslar üzerinden orkinos avcılığı yapılmaktadır. Balıkçılar orkinos avı için yunusların etrafını kuşatma (*encirclement*) ve büyük gırgır ağları kurma yollarını kullanmaktadır.¹³ Ancak bu avlanma yöntemi yunusların ağlara takılmasına, zarar görmesine ve sıklıkla da ölümüne yol açmaktadır.¹⁴

Gırgır ağı balıkçılığı, sürat tekneleri ile yönlendirilen yunusların daire şeklinde bir araya getirilmesi ve gırgır ağlarının balıkların üzerine atılması ile yapılmaktadır. Ağ daha sonra orkinos balığının ağın altından kaçmasını önlemek için bağlanır ve bir tüp aracılığıyla orkinos balığı çekilir. Bu esnada orkinos çekilirken ağa takılarak boğulan yunuslar ve diğer istenmeyen

---

¹⁰ İng. *Eastern Tropical Pacific (ETP)*. Bu çalışmada bölge 'Doğu Pasifik' olarak kısaltılmıştır. CEZAR, Rodrigo Fagundes, "The Politics of 'Dolphin-Safe' Tuna in the United States: Policy Change and Reversal, Lock-in and Adjustment to International Constraints (1984–2017)." **World Trade Review**, Yıl: 2018, Cilt: 17, Sayı: 4, (s. 635-663), s. 642.

¹¹ Bölgede yer alan orkinos türü sarı kanat veya bir diğer adıyla sarı yüzgeçli orkinos olarak adlandırılmaktadır. Lat. *Thunnus albacares*, ing. *Yellowfin tuna*. Bkz: <https://www.worldwildlife.org/species/yellowfin-tuna> (erişim tarihi:10.02.2022)

¹² COGLIANESE, Cary / SAPIR, Andre, "Risk and Regulatory Calibration: WTO Compliance Review of the US Dolphin - Safe Tuna Labeling Regime", **World Trade Review**, Yıl: 2017, Cilt: 16, Sayı: 2 (s. 327-348), s. 333.

¹³ CEZAR, 2018, s. 642; SYKES, Katie, **Animal Welfare and International Trade Law: The Impact of the WTO Seal Cases**, Edward Elgar Publishing, UK, 2021, s. 90; NANDA, Ved P. / PRING, George (Rock), **International Environmental Law and Policy for the 21st Century**, İkinci Baskı, Nijhoff, Leiden, 2013, s. 538.

¹⁴ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 6; KOUL, Autar Krishen, **Guide to WTO and GATT: Economics, Law and Politics**, Sixth Edition, Springer, Singapore, 2018, s. 618.

avlar denize atılır.¹⁵ 1970’li yılların başına kadar bu yöntemler sonucunda yunusların yüksek miktarda ölümü gerçekleşmiş ve konu ABD’de gündeme gelmiştir.¹⁶ Toplumsal tepki karşısında, ABD Kongresi tarafından Deniz Memelilerini Koruma Yasası (*Marine Mammal Protection Act* - MMPA) 1972 yılında yürürlüğe konmuştur.¹⁷ MMPA, deniz memelilerinin, özellikle de yunusların gayri ihtiyari ölümlerinin azaltılması için tasarlanmış bir yasadır.¹⁸ Yasa ile balık avcılığında yunusların zarar görmesinin önüne geçmeye çalışılmış ve balıkçı gemilerine yunus zayıyatının belirli bir oranın üzerine çıkmaması şartı koşulmuştur. Bu amaçla MMPA ile açık izin verilmesi dışında deniz memelilerinin yakalanması, avlanması ve öldürülmesi yasaklamıştır.¹⁹ Anlaşılacağı gibi, MMPA ulusal bir düzenlemedir ve ABD menşeli balıkçı gemileri ve ABD deniz alanındaki yabancı gemiler için geçerlidir.

Yasakların yürürlüğe konması, ilk etapta bölgede yunus ölümlerinin önemli ölçüde azalmasını sağlamıştır. Bunun en büyük nedeni ABD menşeli orkinos balıkçılığı teknelerinin avlanma şartlarının daha kolay olduğu Batı Pasifik’e geçmesi olmuştur. Ancak bu süreç uzun sürmemiş ve ABD menşeli gemilerin bıraktığı boşluğu bölgedeki diğer devletlerin balıkçı tekneleri doldurmuştur. Nihayetinde bu dönem Meksika’nın da içerisinde yer aldığı devletler Doğu Pasifik’te orkinos balıkçılığının hakimiyetini ABD’den devralmıştır.²⁰ Meksika başta olmak üzere bölgede avlanan diğer devletlerce, orkinos avcılığı esnasında yunusların korunması için MMPA’ya benzer ulusal düzenlemeler yapılmamış, yunuslara zarar veren büyük gırgır ağı balıkçılığı yöntemi uygulanmıştır. Bu avcılık metodu ile 1980’li yıllarda bölgede her yıl yaklaşık 100.000 yunusun öldüğü tahmin edilmektedir.²¹ Akabinde gerek kamu ve gerek özel sektörden gelen baskı ile 1984 yılında ABD Kongresi MMPA’da değişiklikler yapmıştır. Buna göre gırgır ağı balıkçılığı ile yakalanan orkinoslar, ancak ihracatçının ABD ile

---

¹⁵ RUEDA, Andres, “Shrimp and Turtles: What About Environmental Embargoes Under NAFTA?”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H. / BERNASCONI-OSTERWALDER, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 523-568), s. 525.

¹⁶ 1970’lerin başında ABD’nin balıkçılık faaliyetlerini sonucu oluşan yunus zayıyatı sayısının yılda 300.000 yunusu aştığı ortaya konmuştur. Bkz: RUEDA, 2008, s. 525.

¹⁷ Marine Mammal Protection Act of 1972, Pub. L. No. 92–522, 86 Stat. 1027. Yasanın güncel hâli için bkz: 16 USC 1361-1407: <https://www.fisheries.noaa.gov/national/marine-mammal-protection/marine-mammal-protection-act> (erişim tarihi: 17.02.2022)

¹⁸ NANDA / PRING, 2013, s. 538.

¹⁹ 16 USC 1371(a)(2). İstisnai izinlere ilişkin kıstaslar MMPA’nın 104. bölümünde yer almaktadır. (16 USC 1372 Sec: 104.)

²⁰ SYKES, 2021, s. 91.

²¹ SHAFFER, Gregory C., “The WTO Tuna-Dolphin II Case: United States Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products”, **American Journal of International Law**, Yıl: 2013, Cilt: 107, Sayı: 1, (s. 192-199), s. 193.

benzer bir yunus koruma programı uyguladığı ve ortalama yunus ölüm oranının ABD gemilerinin yol açtığı ölümler ile benzer oranda olduğu belgelendiği takdirde ABD'ye kabul edilecektir.²² Yasa değişiklikleri ile Doğu Pasifik'te ABD koruma standartlarını karşılayamayan orkinos avcılığı ürünlerinin ABD'ye ithalatı yasaklanmıştır.²³ Söz konusu yasa değişiklikleri ile MMPA ayrıca aracı devletlerin²⁴ ithalatı için de yasaklayıcı düzenlemeler getirmiştir. Eğer aracı devletler ABD pazarına ithalatı yasaklanan orkinos balığı ürünlerini satın alıyorlar ise, işledikleri orkinos ürünlerinin tamamı ABD tarafından ithalat yasağına maruz tutulacaktır.²⁵ Ancak tüm bu düzenlemeler ithalat yasaklarının uygulanmasını sağlayamamıştır.

Mevcut düzenlemelerin yunusların korunması için yetersiz olduğu düşüncesiyle, çevre koruma odaklı bir sivil toplum kuruluşu (STK) olan *Earth Island Institute* (EII) MMPA ile yunusların korunması amaçlı yapılan düzenlemeleri ve uygulamaları ABD'de dava etmiştir. 1990 yılında ABD'de Federal Temyiz Mahkemesi (*Ninth Circuit Court of Appeals*) EII'yı haklı bulmuş ve Doğu Pasifik'teki balıkçılık şartlarını zorlaştırarak, balıkçı gemilerinin sertifikalı bir gözlemci bulundurması gerektiğine karar vermiştir.²⁶ Ayrıca Mahkeme, MMPA değişikliklerinin gerektirdiği şekilde benzer düzenlemeler getirmeyen devletler için de ithalat yasaklarının uygulanmasına hükmetmiştir.²⁷ Davanın sonucu ve yasa değişiklikleri ile ABD 1990 yılında Meksika'ya ithalat yasağı uygulama kararı almıştır. İthalat yasağı ile Doğu Pasifik'te gırgır ağı ile avlanan ürünlerin ithalatı açık bir biçimde yasaklanmıştır.²⁸

Aynı dönemde ABD'de STK'ların etkisi ile Yunusları Koruma Amaçlı Tüketiciyi Bilgilendirme Yasası (*the Dolphin Protection Consumer Information Act - DPCIA*) kabul edilmiştir.²⁹ 1990 yılında yürürlüğe giren DPCIA, doğrudan orkinos balığı ithalatını yasaklama

---

²² KOUL, 2018, s. 618; CEZAR, 2018, s. 642; LEYTON, Patricio, "Evolution of the "Necessary Test" of Article XX(b): From Thai Cigarettes to the Present", **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H. / BERNASCONI-OSTERWALDER, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, s. 82.

²³ Pub. L. No. 100-711, 102 Stat. 4755 (1988); SYKES, 2021, s. 90; JONES, Kent, **Who's afraid of THE WTO?**, Oxford University Press, New York, 2004, s. 108.

²⁴ ABD'nin uyguladığı yasağa tâbi devletler olarak, orkinos balığı ithal ederek elde ettiği ürünleri veya bu ürünlerden elde edilen mamulleri ABD'ye ihraç edenler kastedilmektedir.

²⁵ SYKES, 2021, s. 91. İlgili madde için bkz: 16 USC 1371(a)(2)(D).

²⁶ EII v. Mosbacher 746 F. Supp. 964 (N.D. Cal. 1990).

²⁷ CEZAR, 2018, s. 643.

²⁸ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 2.

²⁹ Public Law 101-627, 104 Stat. 4465-67, 28 November 1990, (DPCIA) 16 USC 1385. Metin için bkz: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/16/1385> (erişim tarihi: 10.09.2022)

amacıyla yapılmamış, bir etiketleme şeması oluşturmuş ve böylece yeknesak bir ‘Yunus-Güvende’ (*Dolphin-Safe*) etiketlenme standardı tasarlanmıştır.³⁰ Bu etiket ile orkinos balığı avlanılmasında yunuslara zarar verilmemesi amaçlanmıştır.³¹ Kabul edildiği şekliyle yasa, Doğu Pasifik’te yunusların etrafını kuşatma yöntemiyle (*encirclement*) yakalanan orkinosların ‘Yunus-Güvende’ etiketi ile ABD pazarında satılmayacağını düzenlemiştir. Bu etiket ile ürün satmak isteyen ithalatçıların, Doğu Pasifik bölgesinden elde ettikleri orkinoslar için teknelerin yunusların üzerine ağ kurmadığını belgelemeleri istenmiştir.³² DPCIA, doğrudan ithalatı yasaklamamış ancak ‘Yunus-Güvende’ etiketi kullanımı için yasal şartları belirlemiştir. Şartları sağlamayan orkinos ürünleri ABD pazarında bu etiket ile satılmamaktadır. ABD Ticaret Bakanlığı tarafından etiketlerin kullanımını denetlenmektedir.³³

II. UYUŞMAZLIKTA İLK TUR: GATT DÖNEMİ

ABD, 1990 yılında Federal Mahkeme kararı ve yasal değişiklikler sonrasında çeşitli devletlerden temin edilen orkinos ve orkinos ürünlerine ithalat yasakları getirmiştir.³⁴ ABD’nin uygulamaya koyduğu ithalat yasağından ve ‘Yunus-Güvende’ etiket düzenlemelerinden etkilenen başlıca devletlerden Meksika, 1991 yılında GATT 1947 çerçevesince şikâyette bulunmuştur.³⁵ Böylelikle Orkinos-Yunus uyuşmazlığı olarak bilinen Meksika ile ABD arasındaki uyuşmazlığın GATT döneminde çözüm süreci başlamıştır.

GATT 1947³⁶, II. Dünya Savaşı sonrasında temel olarak uluslararası ticaretin genel usullerinin belirlenmesi amacıyla, çok taraflı bir andlaşma olarak hazırlanmıştır.³⁷ GATT

---

³⁰ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 2.

³¹ SIFONIOS, David / ZIEGLER, Andreas R., “Tuna - Dolphin Forever? The Development of the PPM Debate Related to Trade and Environment in the WTO”, **The Indian Journal of International Economic Law**, Yıl: 2020 Cilt: 12, (s. 106-133), s. 109.

³² SYKES, 2021, s. 92.

³³ DPCIA, 16 USC 1385.

³⁴ NANDA / PRING, 2013, s. 539.

³⁵ CEZAR, 2018, s. 646.

³⁶ General Agreement on Tariffs and Trade 1947 (GATT 1947), 55 UNTS 194. https://www.wto.org/English/docs/e/legal/e/gatt47_01_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022)

³⁷ MATSUSHITA, Mitsuo / SCHOENBAUM, Thomas J. / MAVROIDIS Petros C., vd., **The World Trade Organization Law, Practice, and Policy**, Third Edition, Oxford University Press, USA, 2015, s. 2. GATT’ın amaçları; hayat standartlarının yükseltilmesi, tam istihdamın sağlanması, reel gelirin artırılması, dünya kaynaklarının tam olarak kullanılmasının sağlanması, malların üretim ve dolaşımının sağlanması olarak belirlenmiştir. Bkz: GATT 1947, Başlangıç.

1947'nin Başlangıç kısmında GATT'ın amaçlarının gerçekleşmesi için, taraf devletlerin, ortak ve karşılıklı yarar çerçevesince gümrük tarifelerinde ve uluslararası ticarete engellerin azaltılması ve ayrımcı muamelenin ortadan kaldırılmasını için anlaşmalar yapmasının esas olduğu belirtilmektedir.³⁸ GATT, bu çerçevede uluslararası ticaretteki engellerin azaltılması ve ayrımcı muamelenin ortadan kaldırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. GATT kurallarına aykırı bir biçimde ticaretine engel olunduğunu düşünen bir taraf devlet, GATT Konseyine bu durumu şikâyet edebilir.³⁹ GATT taraflarınca anlaşmazlığın çözülmesi için inceleme yapılması ve tavsiyelerde bulunulması esastır.⁴⁰

GATT sistemi uyuşmazlıkların çözümleri için basit bir usul belirlemektedir. GATT 1947 çerçevesince, ilk olarak m. XXII ile istişareler aşaması olarak bilinen, tarafların görüşmeleri ile soruna çözüm aranmaktadır. Bunun yanında, m. XXIII ile ticari menfaatlerin ihlali ve anlaşmalara aykırılıklar söz konusu olduğunda çözüm için birtakım aşamalar oluşturulmuştur.⁴¹ Madde XXIII ve genel olarak uyuşmazlık çözüm sistemi, vakıalardan elde edilen tecrübeler ile şekillenmiş ve değişikliklere uğramıştır. 1955 yılından itibaren GATT taraf devletleri tarafından uyuşmazlıkların çözüm sistemi 'panel incelemeleri' olarak adlandırılmaya başlamıştır.⁴² Bağımsız, alanlarında uzman 3 veya 5 kişiden oluşan paneller, uyuşmazlıklara ilişkin tespitlerde bulunmak, ilgili GATT kuralları çerçevesinde tavsiyelerde bulunmak amacıyla teşkil edilmiştir.⁴³ Bu sistemde panel raporları, onaylanması için GATT Konseyine sunulmaktadır. Raporların onaylanması için, uyuşmazlık taraflarının da oy hakkı olduğu, konsensüs usulü aranmaktadır.⁴⁴ Kararlar GATT Konseyi tarafından onaylanırsa taraflar açısından bağlayıcı olacaktır.⁴⁵

A. Panel Aşaması

---

³⁸ GATT 1947, Başlangıç.

³⁹ GATT Konseyi, aslına bakılırsa GATT taraf devletleridir. Taraf devletlerin sıklıkla toplanması ve karar alması amacıyla toplantılar Konsey olarak adlandırılmaktadır. Uyuşmazlıklara ilişkin görüşmeler Konseyde gerçekleşmektedir. Bkz. Davey, William J., "Dispute Settlement in GATT", **Fordham International Law Journal**, Yıl: 1987, Cilt:11, Sayı: 1 (s. 51-109) s. 55 dn. 10.

⁴⁰ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 4.

⁴¹ Ibid., s. 84; HALATÇI ULUSOY, Ülkü, **Dünya Ticaret Örgütünde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Turhan, Ankara, 2009, s. 78-79.

⁴² MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 84-85.

⁴³ SARIBEYOĞLU, Meltem, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Yayınları, İstanbul, 2010, s. 82.

⁴⁴ GATT 1947, m. XXV.

⁴⁵ HALATÇI ULUSOY, 2009, s. 78.

Meksika ile ABD arasındaki Orkinos-Yunus uyuşmazlığında istişareler aşaması işlemediği için Panel incelemesine geçilmiştir. Meksika'nın Panele başvuru sebepleri ABD'nin ithalat yasağı kararı ve DPCIA düzenlemeleri olmuştur.⁴⁶ Meksika'nın iddiaları, ABD'nin GATT 1947'nin miktar kısıtlamalarına ilişkin XI. maddesini, miktar kısıtlamalarında ayırım gözetmemeye dair XIII. maddesini ve ulusal muameleye ilişkin III. maddesini ihlal ettiği yönünde olmuştur.⁴⁷ ABD, ithalat yasaklarının ulusal düzenlemelerine uygun olduğunu ve bu nedenle madde III'e aykırılık teşkil etmediğini savunmuştur.⁴⁸ ABD'nin savunmasında, ABD balıkçıları da dâhil olmak üzere tüm balıkçı teknelerinin MMPA kurallarına tâbi olduğu düşüncesi hakim olmuştur.⁴⁹ Bunun yanında, ABD ithalat yasaklarının GATT 1947 madde III ile tutarlı görülmemesi durumunda dahi, XX(b) ve XX(g) maddeleri⁵⁰ kapsamında yasakların uygulanabileceği iddia edilmiştir.⁵¹

GATT 1947 çerçevesince oluşturulan Panel, incelemesinde, ABD'nin orkinos ürünlerine yönelik ithalat yasaklarının madde III'e uygun ulusal düzenlemeler olmadığına hükmetmiştir.⁵² Panel, uygulamanın GATT 1947 XI. maddede yasaklanan ithalatta miktar kısıtlamalarına dâhil olduğuna kanaat getirerek, ABD ithalat yasağının madde XI'i ihlal ettiğine karar vermiştir.⁵³ Panel gerekçesinde, GATT 1947 madde III çerçevesince bir devletin kendi iç düzenlemelerine uymadığı için ithalatı yasaklayamayacağını belirtmiş ve ABD'nin koyduğu kuralların orkinos balığının avlanma yöntemlerine ilişkin tekniklerden ibaret olduğuna karar vererek, bu düzenlemelerin orkinosların 'ürün' olarak değerlendirilmesini etkilemediğini belirlemiştir.⁵⁴ Panel, orkinos ürünlerinin kendisine ilişkin herhangi bir farklılık mevcut

---

⁴⁶ SHAFFER, 2013, s. 193.

⁴⁷ GATT, Panel Report, United States - Restrictions on Imports of Tuna, 30 April, 1992, GATT B.I.S.D. (39th Supp.), at 155 (19930), (GATT, Orkinos-Yunus I olarak kısaltılacaktır) para. 3 vd. Ayrıca bkz: NANDA / PRING, 2013, s. 539. İlgili GATT 1947 maddeleri için bkz: https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022)

⁴⁸ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 3.6 (a). GATT 1947, madde III için ayrıca bkz: https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022)

⁴⁹ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 723.

⁵⁰ GATT 1947'nin istisnai hükümlerinden; XX (b), insan, hayvan ve bitki yaşamı ile sağlığının korunması, XX (g) ise tüketilebilir doğal kaynakların korunması amaçları ile uluslararası ticareti kısıtlayıcı uygulamaların yapılabileceğini öngörmektedir. https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022).

⁵¹ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 3.6 (b). Ayrıca bkz: NANDA / PRING, 2013, s. 539.

⁵² GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.14.

⁵³ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.18; SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 109.

⁵⁴ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.14-5.15. Ayrıca bkz: MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 723.

olmadığını,⁵⁵ Meksika'dan ithal edilen orkinosların ABD üretimi orkinoslar ile 'benzer ürünler' (*like product*) olduğunu tespit etmiştir.⁵⁶ Panel, ABD'nin ithal edilen ürünlerin kalitesi veya içeriğiyle ilgili düzenlemeler yapmasına engel olmadığını kabul etse de, GATT 1947 madde III'ün ürünlerin elde edilmesine ilişkin 'işleme' değil, yalnızca 'ürünlerin' kendisine ilişkin düzenlemelere izin verdiğini belirtmiştir. Panel, kararında da orkinos balığının avlanılmasına ilişkin usullerin 'işleme' ilişkin olduğuna kanaat getirmiştir.⁵⁷ Bu karar, 'ürün-işlem ayrımı' (*product versus process*) olarak kayda geçmiştir.⁵⁸ Sonuçta Panel, ABD'nin ithalat yasaklarının madde III'e uygun ulusal düzenlemeler olmadığını belirtmiş ve bir ürünün ithalatının sadece kendisinden farklı çevre politikalarına sahip bir devletten kaynaklandığı için kısıtlanmasının mümkün olamayacağı sonucuna varmıştır.⁵⁹

Panel, GATT 1947'nin XX. maddesine ilişkin değerlendirmesinde de ABD'nin savlarını kabul etmemiştir.⁶⁰ Panelin raporunda, ABD'nin diğer devletlerden temin edilen orkinos balığı ürünlerine farklı balıkçılık yöntemleri kullandıkları için ayrımcılık yapamayacağı ve bu muameleyi XX(b) maddesi çerçevesinde insan, hayvan veya bitki yaşamını korumak için alınan önlemler ile gerekçelendiremeyeceği belirtilmiştir.⁶¹ Panel, buna ek olarak XX(b) maddesinin devletin yetki alanı dışında (*extra-jurisdictional*) uygulanamayacağını kabul etmiştir.⁶² Panel raporunda, ilgili maddenin uygulamasının ülke yetki alanı dışında olduğu göz ardı edilse bile, ithalat yasaklarının 'gereklilik' (*necessity*) kıstası içerisinde kabul edilemeyeceğini ifade edilmiştir. Kararda 'gereklilik' için başka makul bir alternatifin olmaması gerektiği belirtilmiştir.⁶³

---

⁵⁵ SYKES, 2021, s. 92-93.

⁵⁶ ALAM, Shawkat, "Trade and the Environment: Perspectives from the Global South", **International Environmental Law and the Global South**, (Ed. ALAM, Shawkat, vd.), Cambridge University Press, Bristol, 2015, (s. 297-316), s. 302.

⁵⁷ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.15.

⁵⁸ WTO, Environment: Disputes 4: Mexico etc versus US: 'tuna-dolphin' https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm (erişim tarihi: 15.02.2022) Uluslararası ticaret hukuku terminolojisinde, ürünün kendisinden ziyade, üretim yöntemi veya işlemdeki farklılıklar, üretim ve işleme yöntemleri (*Process and Production Methods- PPM*) olarak adlandırılmaktadır. Bkz: SYKES, 2021, s. 93.

⁵⁹ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 7.1 Ayrıca bkz: ALAM, 2015, s. 302.

⁶⁰ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.29, para. 5.34.

⁶¹ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.32. Ayrıca bkz: SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 109.

⁶² GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.25. Ayrıca bkz: RUEDA, 2008, s. 530; CHARNOVITZ, Steve, "A Critical Guide to the WTO's Report on Trade and Environment", **Arizona Journal of International and Comparative Law**, Yıl: 1997, Cilt: 14, (s. 341-379), s. 345.

⁶³ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 723; NANDA / PRING, 2013, s. 539; LEYTON, 2008, s. 83. Bkz: GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.28.

Panel bunun yanında, ‘Yunus-Güvende’ etiketleme şemasını GATT 1947 madde I(1) ile uyumlu bularak bu şemada GATT kurallarının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Panel, etiketlemenin orkinos balığı ürünlerinde aldatıcı uygulamaları önlemek için tasarlandığına kanaat getirerek, ilgili uygulamanın gerek ithal gerek yerli tüm orkinos ürünleri için geçerli olduğunu dile getirmiştir.⁶⁴ Ancak o zamanki etiketleme sisteminin gönüllü bir uygulama olduğu da unutulmamalıdır. Meksika bu dönemde, ABD’de tüketici tercihlerinin ‘Yunus-Güvende’ etiketli orkinos balığına yöneldiğini fark etmiştir. Bu nedenle, ABD’ye ithalat yasağı iptal edilse bile Meksika menşeli orkinos balığının ABD’de satılmasının zor olacağını öngörerek bu husustaki itirazlarını sürdürmemiştir.⁶⁵

Sonuç olarak GATT Paneli, ABD’nin, orkinos balığının avlanma yöntemlerine ilişkin ulusal düzenlemelere dayanarak Meksika’ya ithalat yasağı uygulamayacağına kanaat getirmiştir. Meksika, Panel kararının ABD ithalat yasağına karşı bir zafer olarak görülmesine rağmen, kararın GATT Konseyi tarafından onanmasını hiçbir zaman talep etmemiştir.⁶⁶ Zira GATT 1947 sisteminde kararın bağlayıcı olması için uyuşmazlığın taraflarının da oy hakkı bulunduğu konsensüs ile kabulü gerekmektedir. Meksika da ABD’nin kararın uygulanmaması için aleyhte oy vereceğini düşünerek bu yolu denememiştir.⁶⁷ Çevreci gruplar tarafından çokça eleştirilen Orkinos-Yunus I kararının,⁶⁸ kimi yazarlarca küresel ticari sistemin korunması amacıyla verildiği iddia edilmiştir.⁶⁹

B. Bölgesel Anlaşmalar Yoluyla Çözüm Girişimleri

---

⁶⁴ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.42.

⁶⁵ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 2.

⁶⁶ Ibid., s. 2.

⁶⁷ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 117; WTO, **Environment: Disputes 4**.

⁶⁸ Bilgi için bkz: SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 118; SHAFFER, 2013, s. 194; ALAM, 2015, s. 303.

⁶⁹ CHARNOVITZ, Steve, “The WTO’s Environmental Progress”, **Journal of International Economic Law**, Yıl: 2007, Cilt: 10 Sayı:3, (s. 685–706), s. 695. Panel kararı yayımlandıktan bir yıl sonra bu defa Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) meseleyi farklı bir yönü ile GATT Paneline taşımıştır. MMPA gereğince AET üyeleri Meksika’dan ithal ettiği orkinosları ve orkinoslardan elde ettiği ürünleri ABD pazarına sunamamıştır. Panel, benzer nedenler ile AET’nin talebini haklı bulmuştur. Panel, Meksika-ABD kararında olduğu gibi, ABD tedbirinin III. madde kapsamındaki bir ulusal tedbir olmadığını, ancak XI. maddeyi ihlal eden miktar kısıtlaması oluşturduğunu ve XX. madde kapsamında nitelendirilemeyeceğini değerlendirmiştir. Panel, ABD’nin GATT 1947 madde XX çerçevesince istisnalara ilişkin savunmasının ithalat yasağını haklı çıkaramayacağı sonucuna varmıştır. AET, panel raporunun onaylanması için çaba gösterse de konsensüs ile kabulü gerektiği için GATT Konseyi tarafından onaylanması mümkün olmamıştır. GATT, Panel Report, TUNA I- II United States - Restrictions on Imports of Tuna, June 16, 1994, GATT doc. DS 29/R, reprinted at 33 I.L.M. 842 (1994). Bkz: MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 723; SYKES, 2021, s. 94, 95; LEYTON, 2008, s. 83; SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 110.

1991 GATT raporunun ardından ABD, Meksika başta olmak üzere bölgede orkinos balıkçılığı yapan devletlerle müzakere girişimlerinde bulunmuştur. Müzakere süreçlerinde Meksika, orkinos balıkçılığına ilişkin düzenlemelerin balıkçılık yöntemleri ile değil, balıkçılığın sonuçlarına odaklanarak hazırlanması hususunda yoğun çaba göstermiştir.⁷⁰ La Jolla Anlaşması (1992) ve Panama Deklarasyonu'nun (1995) kabulü ile ilerleyen süreç, sonrasında 1998 yılında Uluslararası Yunus Koruma Programı Anlaşması'nın (*Agreement on the International Dolphin Conservation Program - AIDCP*)⁷¹ imzalanmasıyla bölgedeki devletler bağlayıcı bir metin etrafında birleşmiştir.⁷² ABD, Doğu Pasifik'te balıkçılık yapan devletlerin ilgili anlaşmaya taraf olmaları karşılığında ithalat yasağını kaldırmayı kabul etmiştir.⁷³ 1999 yılında yürürlüğe giren AIDCP'ye ABD dâhil olmak üzere bölgedeki devletler taraf olmuştur.⁷⁴

AIDCP madde I ile orkinos balıkçılığı geniş bir çerçevede tanımlanmıştır. Bu kapsamda bölgedeki tüm uskumrugiller (*Scombroidei*) Anlaşma kapsamına alınmıştır. AIDCP standartları, ABD'nin o dönem iç hukuk uygulamalarına nispeten daha kolaylaştırıcı düzenlemeler içermektedir.⁷⁵ AIDCP, Meksika'nın talebine uygun bir biçimde yöntemden ziyade sonuç odaklı ve yıllık yunus ölümlerinin sınırlandırılmasını temel alacak şekilde düzenlenmiştir. AIDCP madde V çerçevesince balıkçılıkta belirli ekipman ve yakalama yöntemlerinin kullanılması, kaptanlar için zorunlu eğitim sağlanması ve gemilerde üçüncü taraf bir gözlemci bulunması gerektiği belirtilmiştir. Anlaşmaya Ek III. madde çerçevesinde bu sisteme uygun hareket ederek yunusların ölümü engellendiğinde veya ağır bir biçimde yaralanmaması temin edildiğinde yunusların yeterince korunduğu kabul edilmekteydi. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin akabinde Doğu Pasifik'te yunus ölümlerinin 1980'li yıllara göre ciddi bir biçimde azaldığı tespit edilmiştir.⁷⁶

---

⁷⁰ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 3.

⁷¹ Agreement on the International Dolphin Conservation Program (AIDCP), May 28, 1998, T.I.A.S. 12956. Metin için bkz: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A1230\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A1230(04)&from=EN) (erişim tarihi: 14.01.2022)

⁷² SHAFFER, 2013, s. 194.

⁷³ SYKES, 2021, s. 95.

⁷⁴ Taraf devletler için bkz: <https://www.iattc.org/AIDCPdocumentationENG.htm> (erişim tarihi: 11.03.2022)

⁷⁵ SYKES, 2021, s. 95.

⁷⁶ WTO, Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/R, adopted 13 June 2012, para. 7.609.

ABD Kongresi, uluslararası düzenlemelere uygun olarak, ‘Yunus-Güvende’ etiketine ilişkin iç hukuk değişiklikleri yapma yoluna giderek, etiketlemenin bundan sonra Uluslararası Yunus Koruma Programı Yasası (*International Dolphin Conservation Program Act - IDCPA*)⁷⁷ çerçevesince uygulanacağını taahhüt etmiştir. AIDCP ile uyumlu olacak bir biçimde MMPA’da değişiklikler yapılmış, Meksika’nın da dâhil olduğu Panama Bildirisi’ni imzalayan devletlere uygulanan ithalat yasakları kaldırılmıştır.⁷⁸

Bölgede balıkçılığa ilişkin uzlaşma çok uzun ömürlü olmamıştır. EII, mevcut ulusal düzenlemelerin yunusların korunması hususunda yetersiz olduğu iddiasıyla meseleyi ABD’de yargıya taşımıştır. Federal Mahkemede süren ve nihayetinde 2007 yılında Temyiz Mahkemesi kararı ile sonuçlanan dava, sürecin yeniden başlamasına yol açmıştır. Zira Mahkeme, ABD Kongresi’nin ‘Yunus-Güvende’ etiket şemasını değiştirmek için yetkili olmadığına karar vermiştir.⁷⁹ Mahkeme kararı ile ABD’de balıkçılık yöntemleri dikkate alınmadan ‘Yunus-Güvende’ etiketinin verilmesi bir kez daha yasaklanmıştır.⁸⁰ Meksika orkinos filosu tarafından kullanılan balıkçılık uygulamaları, AIDCP’nin ‘Yunus-Güvende’ standartlarıyla uyumlu olmasına rağmen, ABD’nin yeni kriterlerini karşılayamamıştır. ABD’de yer alan büyük çaplı konserve üreticilerinin de sadece ‘Yunus-Güvende’ olarak etiketlenebilen orkinos balığı satın almaya başlamalarıyla, Meksika menşeli orkinoslar için ABD pazarı bir şekilde kapanmıştır.⁸¹

III. UYUŞMAZLIKTA İKİNCİ TUR: DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ DÖNEMİ

GATT sistemi, 1995 yılına kadar uygulanmış olup, bu tarihten itibaren ise faaliyetler bir uluslararası örgüt çerçevesinde (DTÖ) devam ettirilmiştir.⁸² DTÖ Kuruluş Anlaşması ile uluslararası ticarete ilişkin çerçeve oluşturulmuştur. Anlaşma’nın eklerine mallar, hizmetler ve fikri mülkiyet de dahil olmak üzere uluslararası ticarete ilişkin birçok anlaşma dâhil edilmiştir.⁸³ Bunun yanında GATT 1947’nin zaman içerisinde değiştirilen hükümleri ana esasları ile

⁷⁷ Public Law 105-42, 15 August 1997.

⁷⁸ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 3; SYKES, 2021, s. 95.

⁷⁹ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 3.

⁸⁰ Earth Island Institute v. Hogarth, 494 F.3d 757 (9th Cir. 2007).

⁸¹ SHAFFER, 2013, s. 193-194.

⁸² Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization (DTÖ Kuruluş Anlaşması), 1867 UNTS 154 (1994). Metin için bkz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm (erişim tarihi: 11.09.2022). Türkçe metin için bkz: DTÖ Kuruluş Anlaşması, RG. 25.02.1995/22213.

⁸³ İlgili anlaşmalar için bkz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (erişim tarihi: 11.09.2022).

korunmuş, GATT 1994 olarak devam ettirilmiştir.⁸⁴ DTÖ Kuruluş Anlaşması, uyuşmazlık çözüm yollarına ilişkin Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Usulleri Hakkındaki Mutabakat Metni'ne (AHMM) yer vermektedir.⁸⁵ DTÖ çerçevesindeki çok taraflı ticaret anlaşmalardan kaynaklanan uyuşmazlıklar, AHMM'nin kural ve usullerine göre çözümlenmelidir.⁸⁶ AHMM'nin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olarak ortaya koyduğu usuller DTÖ'ye taraf olan tüm devletler için zorunludur. Bu amaçla uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin bir organ olarak Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO) oluşturulmuştur.⁸⁷

DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminin temel amacı, DTÖ kapsamındaki anlaşmalardan herhangi birinin hükümleriyle tutarsız olduğu tespit edilen eylemlerin geri alınmasını sağlamak ve uygulamaları söz konusu anlaşmalarla uyumlu hale getirmektir. DTÖ uyuşmazlık çözüm sistemi, bir uluslararası yargı organı gibi işlev görmektedir. Zorunlu yargı vardır, sürelerle bağlıdır, uyuşmazlıklar büyük ölçüde hukuk kuralları uygulanarak çözülür ve kararlara uyulmaması durumunda yaptırımlar uygulanabilmektedir.⁸⁸

DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminde GATT'ın yıllar süren tecrübesinden yararlanılmıştır. GATT 1947'nin uyuşmazlık çözümüne ilişkin XXII. ve XXIII. maddeleri korunmuş, genel itibari ile istişarelere ve panel aşamalarına ilişkin usuller sürdürülmüştür.⁸⁹ DTÖ sistemi, GATT sisteminden farklı olarak panel kararlarına itiraz yolu olan 'temyiz sistemi' ve kararların gereğinin yerine getirilmesine ilişkin usulleri de dâhil ederek geniş kapsamlı bir uyuşmazlık çözüm sistemine sahip olmuştur.

Temyiz sistemi, panel kararlarına ilişkin ikinci bir merci olarak tarafların başvurabileceği sürekli bir yapı arz etmektedir. 7 sürekli üyenin yer aldığı Temyiz Organının önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde dönüşümlü olarak 3 üyeye görev verilmektedir. Organ, panel kararlarını onaylama, değiştirme veya bozma yetkisine sahiptir.⁹⁰

---

⁸⁴ General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (GATT 1994), Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, 1867 UNTS 187 (1994). Konu ile ilgili olarak bkz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022).

⁸⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (AHMM), Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 2, 1869 UNTS 401 (1994).

⁸⁶ DTÖ Kuruluş Anlaşması, m. II. AHMM, m. 1.

⁸⁷ DTÖ Kuruluş Anlaşması, m. II. AHMM, m. 2.

⁸⁸ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 83-90; AHMM, m. 3.7.

⁸⁹ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 86; WORLD TRADE ORGANIZATION, **The Future of the WTO, Addressing Institutional Challenges in the New Millennium** (The Sutherland Report), WTO, Switzerland, 2004, s. 49-50.

⁹⁰ AHMM, m. 17.

DTÖ Panel ve Temyiz Organı raporları (kararları), AHO tarafından kabul edildikten sonra uyuşmazlığın tarafları için bağlayıcı olacaktır. Ancak bunlar sadece taraflar için bağlayıcılık içermekte ve diğer DTÖ üyeleri üzerinde etki göstermemekte, sonraki davalarda emsal olarak kabul edilmemektedir.⁹¹ Panel veya Temyiz Organı tarafından verilen kararlar ancak AHO'da konsensüs ile reddedildiği takdirde bağlayıcı olmayacaktır. Bu nedenle AHO'da kararların onanması esastır.⁹²

AHO tarafından verilen kararlara uyuşmazlığın taraflarının uyum göstermesi beklenir. Bu amaçla taraflardan biri karara uymadığı takdirde diğer taraf AHO'ya şikâyetle bulunabilir. AHO bu şikâyeti kabul ederse, 'uyum paneli' (*compliance panel*)⁹³ adı verilen yeni bir panel oluşturularak AHO'nun tavsiye ve kararlarının uygulandığından emin olunmaya çalışılır.⁹⁴ Bu usulde tarafların çeşitli düzenlemeler yaparak AHO'nun tavsiye ve kararlarına uymaları beklenmektedir.⁹⁵ Karara uygun hareket edilmediği durumlarda, tazminat ve misilleme (*retaliate*)⁹⁶ usulleri uygulanabilir. Buna göre, kararın gereği süresi içerisinde yerine getirilmemesinden dolayı zarara uğrayan taraf tazminat talebinde bulunabilir. Tazminata ilişkin tarafların görüşmesi ve mutabakata varması esastır. Eğer mutabakata varılamazsa zarar gören tarafın misillemede bulunma hakkı doğar. Misilleme, AHO çerçevesince alınacak izin ile ekonomik yaptırımlar olarak uygulanabilir. Misilleme, geçici süreli ve mümkünse zarar görülen sektöre ilişkin olmalıdır.⁹⁷

Kararın uygulanmasına ilişkin yukarıda ifade edilen usuller işletilemediği veya tarafların anlaşamadığı durumlarda, mesele DTÖ içerisinde tahkime gidilerek çözümlenir. Tahkim kararı taraflar için bağlayıcıdır.⁹⁸

A. Panel Aşaması

Orkinos-Yunus uyuşmazlığının ikinci ayağı olan DTÖ dönemindeki uyuşmazlık çözüm girişimleri, 24 Ekim 2008 tarihinde Meksika'nın; ABD'nin DPCIA düzenlemelerini, ulusal

---

⁹¹ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 89.

⁹² SARIBEYOĞLU, 2008, s. 96.

⁹³ Bir diğer Türkçe kullanımı 'uygunluk paneli'. Bkz. HALATÇI ULUSOY, 2009, s. 232-235.

⁹⁴ AHMM, m. 21.5.

⁹⁵ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 95 vd.

⁹⁶ Bir diğer kullanımı 'karşılık verme'. Bkz. SARIBEYOĞLU, 2010, s. 158.

⁹⁷ AHMM, m. 22. Ayrıca bkz: MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 96.

⁹⁸ AHMM, m. 22.6, 22.7.

uygulama yönetmeliklerini ve Temyiz Mahkemesi kararını içeren uygulamalarını DTÖ'ye şikâyeti ile başlamıştır.⁹⁹ Meksika şikâyetine ilişkin ilk olarak karşılıklı görüşmelerde bulunmak için istişare talebinde bulunmuştur.¹⁰⁰ Bu usul işlemeyince panel kurulmasını talep etmiştir.¹⁰¹ DTÖ sisteminde yeni bir uyuşmazlık çözüm sisteminin devreye girmiş olmasından ötürü Meksika ile ABD arasındaki uyuşmazlık GATT dönemine nazaran çok daha çetrefilli bir hâle gelmiştir.

Meksika, ABD'nin uygulamalarını GATT 1994 ve TTE Anlaşması¹⁰² çerçevesinde DTÖ'ye şikâyet etmiştir. TTE, devletlerarası ticarete teknik mevzuattan kaynaklanan engellerin çözümü amacıyla DTÖ'nün kuruluşunda kabul edilen anlaşmalardan biridir.¹⁰³ TTE Anlaşması, üyelere GATT 1994 kapsamında yüklenen yükümlülüklerden farklı ve/veya bunlara ek yükümlülükler getirebilmektedir.¹⁰⁴ Meksika, GATT 1994 kapsamında ABD'nin 'Yunus-Güvende' etiketinin I(1) ve III(4) maddelerine¹⁰⁵ ve TTE Anlaşması'nın 2.1, 2.2 ve 2.4. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁶ Meksika, ABD'nin GATT 1994'ün en çok gözetilen ulus kaydına ilişkin I(1)'inci maddesi kapsamındaki diğer devletlere nazaran Meksika aleyhine ayırım gözettiğini, madde III(4)'e göre de daha az elverişli muameleye maruz bıraktığını belirtmiştir.¹⁰⁷ Bunun yanında, ABD'nin etiketleme önlemlerinin, TTE Anlaşması madde 2.1 kapsamında Meksika menşeli orkinos balığına 'daha az elverişli muamele' (*less favorable treatment*) sağladığını, TTE Anlaşması madde 2.2 kapsamında 'uluslararası ticaret için gereksiz engeller' (*unnecessary obstacles to international trade*) oluşturduğunu ve

---

⁹⁹ WTO.org, Dispute Settlement DS381: United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm (erişim tarihi 10.02.2022).

¹⁰⁰ WTO, United States – Measures Concerning The Importation, Marketing And Sale Of Tuna And Tuna Products, Request for Consultations by Mexico, WT/DS381/1 G/L/858 G/TBT/D/32, 28 October 2008.

¹⁰¹ WTO, United States – Measures Concerning The Importation, Marketing And Sale Of Tuna And Tuna Products, Request for the Establishment of a Panel by Mexico, WT/DS381/4, 10 March 2009.

¹⁰² The Agreement on Technical Barriers to Trade, (TTE Anlaşması) 1868 UNTS 120 (1994). Türkçe metin için bkz: RG. 25.02.1995/22213.

¹⁰³ Konu hakkında bilgi için bkz: SARİBEYOĞLU, 2010, s. 46.

¹⁰⁴ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 435.

¹⁰⁵ İlgili GATT 1994 maddeleri için bkz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022).

¹⁰⁶ WTO, WT/DS381/4, 10 March 2009. Başvuru ile ilgili olarak bkz: CEZAR, 2018, s. 655.

¹⁰⁷ WTO, WT/DS381/R, para 4.36-4.45.

etiketleme ile TTE Anlaşması madde 2.4 kapsamında geçerli ‘uluslararası standartlara’ (*international standards*) uyulmadığını iddia etmiştir.¹⁰⁸

Oluşturulan Panel, esasa ilişkin değerlendirmelere girmeden önce ABD’nin söz konusu tedbirinin TTE Anlaşması çerçevesinde uygulanıp uygulanmadığını incelemiştir. Zira TTE Anlaşması’nın asli hükümleri yalnızca zorunlu olarak tanımlanan teknik düzenlemeler için geçerli olmaktadır. ABD, baştan beri orkinos ürünlerinin ‘Yunus-Güvende’ olarak etiketlenmesini zorunlu kılmadığını, ilgili etiketleme tedbirinin ‘gönüllü’ bir uygulama olduğunu ve etiketleme olmadan da ürünlerin satılmasına bir engel olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁹ Panel, ABD’nin bu yaklaşımını kabul etmeyerek, söz konusu tedbirin zorunlu etiketleme gerekliliklerine ilişkin olduğuna karar vermiş ve ABD tedbirinin TTE Anlaşması’na Ek I.1 kapsamında ‘teknik düzenlemeler’ içerisine girdiğini kabul etmiştir.¹¹⁰

Daha sonra TTE Anlaşması çerçevesince diğer iddialar incelenmiştir. TTE Anlaşması’nın 2.1. maddesi, devletlerin herhangi bir başka DTÖ üyesi devletten ithal edilen ürünlerde milli menşeli benzer ürünlere uygulanan hususlardan daha az elverişli muamelede bulunulmaması gerektiğini öngörmektedir.¹¹¹ Madde 2.1 uyarınca her iki taraf da kendileri açısından haklı gördükleri hususları ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Meksika, ABD orkinos balıkçılığı filosunun neredeyse tamamının Doğu Pasifik bölgesi dışında avlandığını ve bu nedenle Meksika’ya nazaran kısıtlayıcı ‘Yunus-Güvende’ etiketleme hükümlerine tâbi olmadığını belirtmiştir.¹¹² ABD ise, etiketleme hükümlerinin madde 2.1 kapsamında ayrımcılık içermediğini ileri sürerek, ABD ve diğer balıkçılık filolarınca avlanılan orkinoslara eşit bir biçimde uygulandığını ifade etmiştir.¹¹³ Panel, TTE Anlaşması madde 2.1 çerçevesindeki Meksika’nın talebini uygun bulmamış, ABD etiketleme tedbirlerinin Meksika menşeli orkinos balığı ürünlerine ayrımcılık yapmadığına ve diğer orkinos balığı ürünlerine nazaran daha az

---

¹⁰⁸ WTO Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/R, adopted 13 June 2012. İlgili TTE Anlaşması maddeleri için bkz: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022). Ayrıca bkz: SHAFFER, 2013, s. 193.

¹⁰⁹ SHAFFER, 2013, s. 195.

¹¹⁰ WTO, WT/DS381/R, para. 7.71-7.145.

¹¹¹ TTE Anlaşması, m. 2.1: Üyeler, teknik düzenlemelerle ilgili olarak, herhangi bir üyenin sınırları dahilinden ithal edilen malların, milli menşeli ve diğer herhangi bir ülke menşeli mallarla daha az elverişli olmayacak şekilde aynı muameleye tabi olmalarını temin edeceklerdir.

¹¹² WTO, WT/DS381/R, para. 7.302.

¹¹³ WTO, WT/DS381/R, 7.263. Ayrıca bkz: SHAFFER, 2013, s. 195.

elverişli muameleye maruz bırakılmadığına hükmetmiştir.¹¹⁴ Kararda, Meksika balıkçılık filosunun Doğu Pasifik bölgesi haricinde avlanmayı veya Doğu Pasifik'te gırgır ağları kullanmamayı tercih edebileceği, bundan dolayı da ABD etiketleme standartlarına uyma konusunda eşit fırsata sahip olduğu ifade edilmiştir. Panel, Meksika balıkçılık filosu açısından oluşan olumsuz sonuçların ürünlerinin yabancı menşeli olması ile ilgisi olmadığını tespit etmiştir. Nihayetinde Panel, 'Yunus-Güvende' etiketleme standardının ayrımcı olmadığını, çünkü etiketlemenin orkinos gemilerinin uyruğuna dayanmadığını ifade etmiştir.¹¹⁵

Panel daha sonra Meksika'nın TTE Anlaşması madde 2.2 çerçevesindeki itirazlarını değerlendirmiştir. TTE Anlaşması'nın 2.2. maddesi, DTÖ üyelerine uluslararası ticarete gereksiz engeller getirilmesini yasaklamaktadır. Bu nedenle devletlerin meşru amaçlarla olsa dahi oluşturdukları ulusal standartların, uluslararası ticaret için gereğinden daha fazla kısıtlayıcılık (*more trade-restrictive than necessary*) taşımadıkları temin edilmelidir.¹¹⁶ ABD, ilgili tedbirindeki düzenlemelerin meşru amaçlar çerçevesinde olduğunu, bu meşru amaçların da tüketicilerin etiketlerden yana yanıltılmamasını sağlamak ve yunusları korumak olduğunu belirtmiştir. Bu düzenlemelerdeki amacın ticareti kısıtlamak olmadığı ifade edilmiştir. Meksika ise, ABD uygulamasına nazaran ticareti daha az kısıtlayıcı bir alternatif (AIDCP standartları) olduğunu iddia etmiştir. Meksika'nın iddiası AIDCP standartlarının yunuslar için yeterince koruyucu ve tüketiciler için bilgilendirici olduğudur. Meksika, ABD'nin Meksika menşeli orkinos balığının AIDCP kapsamında 'Yunus-Güvende' olarak etiketlenmesine izin vermesi gerektiğini savunmuştur.¹¹⁷ Panel, TTE Anlaşması madde 2.2 uyarınca Meksika'nın itirazlarını uygun bulmuştur. Panel, her ne kadar ABD'nin 'Yunus-Güvende' etiketinin 'tüketiciyi bilgilendirme' ve 'yunus koruması' ile iki meşru araca sahip olduğuna karar verse de,¹¹⁸ ABD'nin meşru amaçlarını yerine getirmek için aldığı tedbirin ticareti gerektiğinden daha fazla kısıtlayıcı hâle getirdiği sonucuna varmıştır.¹¹⁹ Karar ile AIDCP'nin 'Yunus-Güvende'

---

¹¹⁴ WTO, WT/DS381/R, para. 7.374.

¹¹⁵ SHAFFER, 2013, s. 195.

¹¹⁶ TTE Anlaşması, m. 2.2: Üyeler, teknik düzenlemelerin, uluslararası ticarete konu ve etki olarak gereksiz bir engel yaratmayacak şekilde hazırlanmalarını, kabul edilmelerini ve uygulanmalarını temin edeceklerdir. Bu amaçla, teknik düzenlemeler hiçbir zaman belirlenmiş hedefin dışına çıkmayacaklar ve uluslararası ticaret için öngörülenden daha fazla bir kısıtlayıcılık taşıyamayacaklardır. Sözü edilen amaçlar: milli güvenliğin sağlanması; yanıltıcı uygulamaların önlenmesi; insan, hayvan, bitki hayatı ve sağlığının veya çevrenin korunmasıdır. Bu tür risklerin tayininde, diğerleri arasında, ilgili elemanlar olarak, mevcut bilimsel ve teknik bilgi, ilgili işleme teknolojisi ve malların amaçlanan nihai kullanılma şekilleri dikkate alınabilir.

¹¹⁷ SHAFFER, 2013, s. 195-196.

¹¹⁸ WTO, WT/DS381/R, para. 7.407.

¹¹⁹ WTO, WT/DS381/R, para. 7.620.

etiketinin ise ABD hedeflerini aynı derecede karşılayan, ticareti daha az kısıtlayıcı bir alternatif olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca, mevcut ABD ‘Yunus-Güvende’ etiketleme yükümlülüklerinin, Doğu Pasifik dışındaki diğer denizlerde kullanılan balıkçılık tekniklerinden yunuslara yönelik tehditler konusunda tüketici bilgilendirmesini yalnızca kısmen sağladığı da tespit edilmiştir.¹²⁰

Panel, TTE Anlaşması’na ilişkin son olarak madde 2.4 çerçevesindeki itirazlarını değerlendirmiştir. TTE Anlaşması’nın 2.4. maddesi, DTÖ üyelerinin meşru amaçlar doğrultusunda olması kaydıyla, ‘uluslararası standartların mevcut olduğu yerlerde’ teknik düzenlemeler için kullanabileceklerini belirtmektedir.¹²¹ Meksika ilgili maddeye göre itirazlarını, ‘Yunus-Güvende’ etiketleme şeması için AIDCP standartlarının uluslararası bir standart olduğundan bahisle ABD ulusal şartlarının yerine AIDCP standartlarının uygulanması gerektiğine dayandırmıştır. ABD ise, AIDCP standartlarının yunusların korunması için oluşturulan ulusal standartlar ölçüsünde yunusları korumadığını iddia etmiştir.¹²² TTE Anlaşması 2.4. maddesi kapsamındaki iddia için Panel, Meksika’nın taleplerini reddederek, ABD’yi haklı bulmuştur. Panel, ABD’nin ‘Yunus-Güvende’ etiketleme hükümlerinin ilgili hükmü ihlal etmediğini ortaya koymuştur. Panel, Meksika tarafından atıfta bulunulan AIDCP standardının yunusları koruma amaçlı bir uluslararası standart olduğunu kabul etmiştir. Ancak AIDCP standartlarının, ABD ulusal standartlarına kıyasen ABD’nin hedeflerine ulaşması için yeterli veya etkili olamayabileceği sonucuna vararak, ABD’nin oluşturduğu ulusal standartlarını kullanmasını onaylamıştır.¹²³ Panel böylelikle, bir DTÖ üyesinin uluslararası standartların üstünde bir standart oluşturabilmesinin mümkün olduğunu kabul etmiştir.¹²⁴

---

¹²⁰ SHAFFER, 2013, s. 193-194.

¹²¹ TTE Anlaşması, m. 2.4: Teknik düzenlemelerin yapılmasının gerekli ve ilgili uluslararası standartların mevcut olduğu veya bunların tamamlanmasının yakın bir zamanda gerçekleşeceği hâllerde, üyeler, bu uluslararası standartların veya ilgili elemanların, örneğin temel iklimsel veya coğrafi unsurlar veya temel teknolojik sorunlar nedeniyle arzu edilen meşru amaçların gerçekleştirilmesinde etkisiz ve uygun olmadığı durumlar hariç sözkonusu uluslararası standarttan veya ilgili elemanlarını kullanacaklardır.

¹²² WTO.org, Dispute Settlement DS381.

¹²³ WTO, WT/DS381/R, para. 7.740. Ayrıca bkz: SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 112.

¹²⁴ CEZAR, 2018, s. 656.

Panel, Meksika'nın GATT 1994 kapsamındaki iddialarına ilişkin olarak ise, usul ekonomisi (*judicial economy*) kullanmayı tercih ederek, Panelin aynı iddiaları TTE Anlaşması kapsamında ele alması dolayısıyla GATT 1994 çerçevesince inceleme yapmamıştır.¹²⁵

Özet olarak, Panel kararı ile ABD'nin 'Yunus-Güvende' etiketi DTÖ kurallarına göre meşru bulunmasına rağmen TTE madde 2.2 çerçevesinde ticareti gereğinden fazla kısıtlayıcı hâle getirdiği kabul edilmiştir. Ancak Meksika tarafından iddia edildiği gibi, TTE'nin 2.1 ve 2.4. maddelerinde ihlal tespit edilmemesi nedeniyle Meksika'nın zaferi sınırlı kalmıştır.¹²⁶ Panel kararından memnun olmayan her iki taraf da kararı Temyiz Organına taşıma yoluna gitmiştir.

B. Temyiz Aşaması

Temyiz Organı, 2012 yılı içerisinde kararını açıklamıştır. ABD'nin Temyiz Organına ilk itirazı etiketleme gereksinimlerinin TTE anlaşmasında yer alan zorunlu teknik düzenlemeler olmadığını ve bunların gönüllü uygulamalar olarak değerlendirilmesi gerektiği olmuştur.¹²⁷ Temyiz Organı kararında, Panelin söz konusu tedbiri TTE Anlaşması'na Ek madde I.1 kapsamında bir teknik düzenleme olarak nitelendirmede herhangi bir hata yapmadığını tespit etmiştir.¹²⁸ Ayrıca, ABD'de 'Yunus-Güvende' etiketleme usulünün ilgili yasa olan DPCIA gerekliliklerini yerine getirilerek yapılması nedeniyle, bunun zorunlu bir teknik düzenleme olduğuna hükmetmiştir.¹²⁹

Temyiz Organı, daha sonra uyuşmazlığa konu olan ilgili TTE Anlaşması maddelerini ele almıştır.

Temyiz Organı ilk olarak, ABD etiketleme hükümlerinin ABD pazarındaki rekabet koşullarını Meksika aleyhine olumsuz bir biçimde etkilediğini tespit ederek, Panelin TTE Anlaşması'nın 2.1. maddesine ilişkin kararını bozmuştur. Organ, ABD düzenlemelerinin Doğu Pasifik'te avlanılan Meksika menşeli orkinos balığı için 'daha az elverişli muamele' yaparak

---

¹²⁵ WTO, WT/DS381/R, para. 6.44. DTÖ sisteminde usul ekonomisi, dava sebeplerinin tamamının incelenmesi ile vakit kaybedilmemesi için uyuşmazlığı sonuçlandırmak için sadece gerekli hususların incelenmesi olarak ifade edilebilir. bkz: HALATÇI ULUSOY, 2009, s. 199.

¹²⁶ CEZAR, 2018, s. 656.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ WTO, Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/AB/R, adopted on 13 June 2012, para. 199.

¹²⁹ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 3.

haksız bir ayrımcılık yaptığına kanaat getirmiştir.¹³⁰ Bunun yanında Organ, ABD'nin Doğu Pasifik'te avlanılan orkinoslar için katı etiketleme gereklilikleri uyguladığı, ancak diğer denizcilik bölgelerinde yakalanan orkinoslar için daha esnek kurallar uyguladığını tespit etmiştir.¹³¹ Bundan dolayı Temyiz Organı, orkinos balığının farklı denizcilik bölgelerinde farklı balıkçılık yöntemleriyle avlanılmasına ilişkin risklerin değerlendirilemeyeceğine kanaat getirmiştir.¹³²

Temyiz Organı, TTE madde 2.2'ye ilişkin Panel kararını da bozmuştur. Karara dayanak olan en önemli bulgu, Panelin ABD'nin tedbiri ile Meksika tarafından önerilen alternatif önlem arasında kusurlu bir analiz ve karşılaştırma yapması olmuştur.¹³³ Temyiz Organının karşılaştırmasında, Meksika'nın savunduğu AIDCP şemasının ABD'nin Yunus-Güvende' etiketine alternatif olarak yunusları korumada yeterli olmadığına kanaat getirilmiştir.¹³⁴ Bu nedenle Temyiz Organı, ABD'nin aldığı tedbirin ticareti öngörülenden daha fazla kısıtlayıcı hâle getirmediğine ve meşru olduğuna karar verilmiştir.¹³⁵

Temyiz Organı, TTE Anlaşması madde 2.4 için ise genel itibari ile Panelin görüşünden ayrılmıştır. Temyiz Organı, Panelin AIDCP çerçevesinde geliştirilen 'Yunus-Güvende' tanımının ve sertifikasyonunun TTE Anlaşması'nın 2.4 maddesi kapsamında bir 'uluslararası standart' olduğu tespitine katılmayarak, Panel kararını bozmuştur.¹³⁶ Meksika, AIDCP'nin kabul ettiği 'Yunus-Güvende' etiketleme yönteminin uluslararası bir standart olduğunu ve ABD'nin meşru hedeflerini de karşıladığını iddia etmiştir.¹³⁷ Ancak Temyiz Organı, Panelin AIDCP'yi devletlerin katılımına açık bir 'uluslararası standardizasyon kuruluşu' (*international standardizing body*) olduğu yolundaki tespitini hatalı bulmuştur.¹³⁸ Temyiz Organı, AIDCP'nin tüm DTÖ üyelerine açık bir organ olmadığını, çünkü bir üyenin AIDCP'ye katılımı için davet edilmesi gerektiğini tespit etmiştir. Meksika'nın AIDCP'ye katılım için davetin yalnızca bir 'formalite' olduğu iddiası ise bu aşamada kabul edilmemiştir. Organ, incelemesinde bu zamana

---

¹³⁰ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 112.

¹³¹ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 297.

¹³² SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114.

¹³³ SHAFFER, 2013, s. 197.

¹³⁴ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 330. Ayrıca bkz: BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 4.

¹³⁵ WTO, WT/DS381/AB/R, para 342.

¹³⁶ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 399.

¹³⁷ SHAFFER, 2013, s. 197.

¹³⁸ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 356-357.

kadar başka devlet veya bölgesel kuruluşun AIDCP'ye katılım hususu ile ilgilenmediğini bulmuştur.¹³⁹

Temyiz Organı, Meksika'nın GATT 1994'ün I:1 ve III:4 maddeleri kapsamındaki iddialarıyla ilgili olarak, Panelin usul ekonomisi kullanmasının yanlış olduğuna hükmederek, TTE Anlaşması ve GATT 1994'ün birbirlerinden bağımsız olarak ele alınması gereken düzenlemeler içerdiğine kanaat getirmiştir.¹⁴⁰ Ancak duruşma aşamasında Meksika, Temyiz Organının TBT madde 2.1 uyarınca kendisini haklı bulunduğu takdirde, GATT uyarınca hukuki inceleme yapmasına gerek olmadığını ifade etmiştir. Temyiz Organı da bu talebi kabul ederek, TTE Anlaşması madde 2.1 uyarınca Meksika haklı bulunduğu için GATT çerçevesince değerlendirme yapma gereği duymamıştır.¹⁴¹

AHO 13 Haziran 2012 tarihli toplantısında, Temyiz Organının ABD'nin 'Yunus-Güvende' etiketinin TTE Anlaşması'nın 2.1. maddesi ile tutarsız olduğu kararını kabul ederek taraflara iletmiştir. AHO, ABD'ye 'Yunus-Güvende' etiketlemeye ilişkin tedbirini DTÖ yükümlülüklerine uyumlu hâle getirmesini tavsiye etmiştir.¹⁴² ABD, Meksika tarafından gerçekleştirilecek bir misillemeden kaçınmak için harekete geçmek zorunda kalmıştır.¹⁴³ ABD, 25 Haziran 2012'deki AHO toplantısında, AHMM 21.5. maddesi uyarınca AHO tavsiye ve kararlarına riayet edecek şekilde düzenlemeler getirmeyi amaçladığını dile getirmiştir. ABD'ye gerekli düzenlemeleri yapması için 13 aylık bir süre tanınması konusunda mutabık kalmıştır.¹⁴⁴

C. 2013 Tedbiri ve Birinci Uyum Paneli

Temyiz Organı kararı sonrası uyuşmazlıkta yeni bir safhaya geçilmiştir. ABD, 13 aylık sürenin sonunda AHO'yu bilgilendirerek, Temyiz Organı karar ve tavsiyelerine uygun olarak, gözden geçirilmiş yeni bir 'Yunus-Güvende' şeması (2013 Tedbiri)¹⁴⁵ oluşturduğunu ve karara

¹³⁹ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 356-399. Ayrıca bkz: SHAFFER, 2013, s. 197.

¹⁴⁰ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 405.

¹⁴¹ WTO, WT/DS381/AB/R, para. 406.

¹⁴² WTO.org, Dispute Settlement DS381. Böylelikle, ABD'nin 'Yunus-Güvende' tedbiri tamamen onaylanmamış ve uygulamanın Meksika menşeli orkinosu daha az elverişli muameleye maruz bıraktığına karar verilmiştir. Bkz: SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 113.

¹⁴³ CEZAR, 2018, s.636.

¹⁴⁴ WTO.org, Dispute Settlement DS381.

¹⁴⁵ DTÖ kararlarına uyum sağlamak amacıyla yapılan ulusal değişiklikler ABD tarafından iki ayrı uyum çalışması ile yapıldığı için '2013 Measures' – '2013 Tedbiri' olarak ve '2016 Measures' – '2016 Tedbiri' olarak ifade edilmiştir.

uyum sağlandığını belirtmiştir. 2013 Tedbiri çerçevesince, ABD Ulusal Deniz Balıkçılığı Hizmetleri Kurumu (*US National Marine Fisheries Service*) tarafından ‘Orkinos Balığı Ürünlerinde Yunus-Güvende Etiketinin Kullanımını Desteklemek için Geliştirilmiş Belge Gereklilikleri’ başlıklı kural kitabı yayınlanmıştır. Bu kural kitabı ile orkinos avlanma yöntemleri, sertifikalandırma ve kayıt tutmaya ilişkin değişiklikler yürürlüğe konmuştur.¹⁴⁶ ABD, Temyiz Organı kararını yorumlarken esas kusurunun ‘Yunus-Güvende’ etiketleme uygulaması değil, Doğu Pasifik’teki orkinos balıkçılığında okyanusun diğer bölgelerine nazaran daha katı koşullar belirlemesi olduğunu değerlendirmiştir.¹⁴⁷ Bu amaçla hazırlanan 2013 Tedbirinin genel yaklaşımı da ‘Yunus-Güvende’ etiketleme koşullarını kolaylaştırmak veya kaldırmak yerine, Doğu Pasifik’teki yüksek standartları tüm balıkçılık alanlarına yaymak olmuştur.¹⁴⁸ Eski düzenlemelerde standartlar yalnızca Doğu Pasifik’te balıkçılık yapan gemiler için uygulanmıştır. Doğu Pasifik dışındaki balıkçılık faaliyetlerinde ise, gözlemci bulundurulması ve sertifika istenmesi istisnai uygulamalardır. Sertifika sadece, ABD Ulusal Deniz Balıkçılığı Hizmetleri Kurumu tarafından Doğu Pasifik’e benzer şekilde yunus ve orkinos balıklarının birlikte yüzdüğüne ilişkin önemli bulgular mevcut olduğu takdirde gerekli kılınmıştır.¹⁴⁹

2013 Tedbiri ile Doğu Pasifik dışında avlanan orkinos balığı için avlanma şartları zorlaştırılmıştır. Bu uygulama ile ‘Yunus-Güvende’ etiketi almak için, Doğu Pasifik’in dışındaki orkinos avcılığında gemi kaptanları yunusların kasten kuşatılmadığını ispatla yükümlü tutulmuştur. Bunun yanında, kaptanların hiçbir yunusun ölmediğini veya ağır bir biçimde yaralanmadığını onaylaması şartı eklenmiş, Doğu Pasifik’teki ‘Yunus-Güvende’ etiketinin şartları ise değiştirilmemiştir.¹⁵⁰ Bölgede avlanan gemilerde bağımsız bir gözlemci bulundurulması gerekliliği devam etmiştir. Ancak, 2013 Tedbiri ile Doğu Pasifik bölgesi dışında gözlemci aranmamakta, gemi kaptanının gözlemi yeterli bulunmuştur. Bu noktada Doğu Pasifik’teki sistemden ayrılmıştır.¹⁵¹

---

¹⁴⁶ Enhanced Document Requirements to Support Use of the Dolphin Safe Label on Tuna Products, 78 Fed. Reg. 40,997 (July 9, 2013). Ayrıca bakınız: Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by Mexico, WT/DS381/AB/RW, adopted 3 December 2015, Para. 1.7

¹⁴⁷ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 113.

¹⁴⁸ CEZAR, 2018, s. 656.

¹⁴⁹ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 4

¹⁵⁰ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 113.

¹⁵¹ SHAFFER, 2013, s. 196.

ABD'nin yeni uygulamasına rağmen Meksika, orkinos avlama yöntemleriyle ilgili olarak üçüncü ülkelerden ithal edilen benzer orkinos ürünlerine nazaran Meksika menşeli orkinos balığı ürünlerine ayrımcı muamele yapılmaya devam edildiğini iddia etmiştir.¹⁵² Meksika'nın dayanağı, diğer denizlerde sadece gemi kaptanı tarafından belgelemenin yeterli olmasına rağmen, Doğu Pasifik'teki gemiler için bağımsız gözlemci bulundurulması ve yunuslara zarar verilmeden avlanıldığına ilişkin belgelerin sağlanması olmuştur. Meksika, ABD önlemlerinin TTE Anlaşması madde 2.1, GATT 1994 madde I:1 ve madde III'e uygun olmadığını savunarak, ABD'nin düzenlemelerini Uyum Paneline şikâyet etmiştir.

Uyum Paneli incelemesini 14 Nisan 2015 tarihinde sonlandırmıştır. Uyum Paneli, TTE Anlaşması madde 2.1 uyarınca ABD'nin 2013 Tedbirinin AHO kararı ile uyumsuz olduğuna hükmederek, düzenlemelerin Meksika'yı daha az elverişli muameleye uğratmaya devam ettiğine karar vermiştir.¹⁵³

Aslına bakılırsa Panel, ABD'nin farklı balıkçılık alanlarına ilişkin farklı avlanma standartlarının uygulanabileceğini kabul etmiştir.¹⁵⁴ Ancak buna rağmen, Meksika'nın diğer DTÖ üyelerinden farklı olarak ek yükümlülüklerle sahip olması ve bunun Meksika için elverişsiz bir sonuç doğurması kararda belirleyici olmuştur.¹⁵⁵

İlk Panel kararı ve Temyiz Organı kararında olduğu gibi tarafların ikisinin de Uyum Paneli kararına itiraz etmesi ile, uyuşmazlıkta bir kez daha temyize gidilmiştir. ABD'nin iddiaları, Uyum Panelinin 2013 Tedbiri kapsamındaki 'izleme, doğrulama ve sertifikasyon gereksinimlerine ilişkin' değerlendirmelerinin TTE Anlaşması'nın 2.1 maddesi ve GATT 1994'ün I:1 ve III:4 maddeleri ile tutarsız olduğu ve XX. madde kapsamında açıklanmadığı üzerine olmuştur. Meksika ise Uyum Panelinin 2013 Tedbirini bir bütün olarak değerlendirmek yerine, ayrıklı unsurlara ilişkin hatalı bir sistematik oluşturduğunu iddia etmiştir.¹⁵⁶

Temyiz Organı 21 Kasım 2015 tarihinde kararını açıklamıştır. Organ 2013 Tedbirinin, Meksika menşeli orkinos balığı ürünlerini ABD ve diğer devletlerden gelen ürünlerden daha az

---

¹⁵² SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114; CEZAR, 2018, s. 657.

¹⁵³ WTO, Compliance Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by Mexico, WT/DS381/RW, adopted 3 December 2015, para. 8.2.

¹⁵⁴ WTO, WT/DS381/RW, para. 7.581-7.584.

¹⁵⁵ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114.

¹⁵⁶ WTO, Compliance Panel Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by Mexico, WT/DS381/AB/RW, adopted 3 December 2015, para. 4.

elverişli muameleye tâbi tutmaya devam ettiğine hükmetmiştir.¹⁵⁷ Bunun yanında Temyiz Organı raporu tamamen Meksika lehine sayılamaz. Zira Temyiz Organı, Meksika balıkçılık filosu tarafından yürütülen büyük gırgır ağı avcılığının yunuslar için zararlı olduğunu doğrulamış ve 2013 Tedbiri ile ABD'nin Doğu Pasifik dışındaki orkinos balıkçılığına yönelik 'izleme, doğrulama ve sertifikasyon gereksinimlerinin' iyileştirildiğini kabul etmiştir.¹⁵⁸

AHO, 3 Aralık 2015 tarihindeki toplantısında Madde 21.5 çerçevesindeki Temyiz Organı kararını kabul etmiştir.¹⁵⁹ Böylece, ABD tedbirini tekrar değiştirmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında, ABD'nin 2013 Tedbirinin DTÖ kurallarına aykırı olduğu kesinleştiği için, Meksika zararını karşılamak için meseleyi DTÖ çerçevesince tahkime taşıyarak tazminat arama yoluna gitmiştir.¹⁶⁰ AHO toplantısında, AHMM'nin 22.6 maddesi gereğince Meksika'nın talebi incelenmiş ve tahkime sevk edilmesi kabul edilmiştir. 25 Nisan 2017 tarihinde alınan tahkim kararı ile 2013 Tedbiri sonucunda Meksika'nın tazminat talebi kabul edilerek maruz kaldığı zararın yılda 163,23 milyon ABD doları olduğu belirlenmiştir.¹⁶¹

D. 2016 Tedbiri ve İkinci Uyum Paneli

DTÖ kararları akabinde ABD, bir kez daha düzenlemelerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu amaçla, 23 Mart 2016 tarihinde belgelendirme ve kaptanların eğitimleri için gerekli düzenlemelere ilişkin kararı (2016 Tedbiri) yayınlanmıştır.¹⁶² ABD, 2013 Tedbirine benzer bir biçimde yine 'Yunus-Güvende' etiketleme şemasından vazgeçmemiştir. Bu amaçla Doğu Pasifik'te orkinos balıkçılığına uygulanan şartları değiştirmeden diğer balıkçılık bölgeleri için geçerli olan bazı ek yükümlülükler getirmeyi tercih etmiştir.¹⁶³ İlk olarak, Doğu Pasifik dışındaki orkinos avcılığında kaptanların 'Orkinos Takip ve Doğrulama Programına İlişkin Yunus-Güvende Eğitimi' almaları şartı getirilmiştir.¹⁶⁴ Buna göre, Doğu Pasifik dışında faaliyet

¹⁵⁷ WTO, WT/DS381/AB/RW, para. 8.2.

¹⁵⁸ WTO, WT/DS381/AB/RW, para. 7.264-7.266.

¹⁵⁹ WTO.org, Dispute Settlement DS381.

¹⁶⁰ DTÖ içerisinde tahkim mekanizması ile ilgili olarak, bkz: SARIBEYOĞLU, **2008**, s. 102.

¹⁶¹ WTO, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products Recourse to Article 22.6 Of The DSU By The United States Decision By The Arbitrator, WT/DS381/ARB, adopted 25 April 2017, para. 6.77. Ayrıca bkz: CEZAR, **2018**, 657.

¹⁶² Enhanced Document Requirements and Captain Training Requirements to Support Use of the Dolphin Safe Label on Tuna Products, 81 Fed. Reg. 15,444 (March 23, 2016).

¹⁶³ SIFONIOS / ZIEGLER, **2020**, s. 115.

¹⁶⁴ Tuna Tracking and Verification Program Dolphin-Safe Training Course, bkz: <https://www.fisheries.noaa.gov/tags/tuna-tracking-and-verification-program>, (erişim tarihi: 19.03.2022).

gösteren gemilerin kaptanları, hiçbir gırgır ağının veya diğer avlanma yöntemlerinin kasıtlı olarak yunusları kuşatmak için kullanılmadığını ve orkinos yakalamak için kullanılan araçlarla hiçbir yunusun öldürülmediğini veya ağır bir biçimde yaralanmadığını onaylamak zorundadır. Ayrıca, eğer bölgede yunus ve orkinosların düzenli olarak birlikte hareket ettiğine dair tespit mevcutsa, kaptanların onayı yeterli bulunmayarak, Doğu Pasifik'te olduğu gibi yerleşik bir gözlemci bulundurulması gerekmektedir.¹⁶⁵ Böylelikle, istisnai de olsa Doğu Pasifik dışında da bağımsız gözlemci bulundurma şartı getirilmiştir. Nihayetinde, ABD'nin 2016 Tedbiri ile herhangi bir yerinde orkinos balıkçılığında yunuslara zarar verilmesi durumunda 'Yunus-Güvende' etiketi elde etmeye engel teşkil etmeye devam etmiştir.¹⁶⁶ Ancak, 2016 Tedbiri ile Doğu Pasifik içi veya dışı bölgelerde yunus güvenliği hâlâ tam olarak aynı standartlara sahip olmamıştır.¹⁶⁷

ABD'nin AHO tavsiyelerinin dikkate alınarak 'Yunus-Güvende' şemasında kararlara uygunluk sağlandığını ifade ederek AHO'yu bilgilendirmesinin akabinde, 9 Haziran 2016'da Meksika, ikinci bir uyum paneli kurulmasını talep etmiştir.¹⁶⁸ Meksika, ABD'nin 'Yunus-Güvende' etiketleme hükümlerini AHO'nun tavsiye ve kararlarına uyumlu hâle getirilmediğini ve 2016 Tedbirinin ABD'nin yükümlülüklerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁹ II. Uyum Paneli, 26 Ekim 2017 tarihinde verdiği karar ile, 2016 Tedbiri ile Meksika menşeli orkinos balığı ürünlerine benzer orkinos balığı ürünlerine uygulanan muameleden daha az elverişli olmadığına ve bu nedenle mevcut hâliyle TTE Anlaşmasının 2.1. maddesine aykırı kabul edilemeyeceğine kanaat getirmiştir. Panel, ABD'nin 2016 Tedbiri ile belirlediği Doğu Pasifik iç ve dışına yönelik farklı düzenlemelerinin meşru bir ayırım olduğunu kabul ederek, farklı balıkçılık bölgelerinde farklı yöntemlerin kullanılmasının mümkün olduğuna karar vermiştir.¹⁷⁰ Panel bunun yanında, 2016 Tedbirinin GATT 1994'ün XX. maddesi uyarınca da makul

¹⁶⁵ WTO, Second Compliance Panel Report, Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by The United States, WT/DS381/RW/USA, adopted on 11 January 2019, para 7.549. Ayrıca bkz: CEZAR, 2018, s. 657.

¹⁶⁶ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114.

¹⁶⁷ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 5. Ayrıca bkz: MAVROIDIS, Petros, "Last Mile for Tuna (to a Safe Harbour): What is the TBT Agreement All About?", *European Journal of International Law*, Yıl: 2019, Cilt: 30 Sayı:1, (s. 279-301), s. 286.

¹⁶⁸ WTO, WT/DS381/RW/USA, para. 1.7; SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114.

¹⁶⁹ SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 114.

¹⁷⁰ WTO, WT/DS381/RW/USA, para. 7.738-7.739.

bulduğunu tespit etmiştir.¹⁷¹ Sonuç olarak Panel, ABD'nin 2016 Tedbirini kabul ederek, Meksika'nın iddialarını reddetmiştir.

E. Son Kez Temyiz ve Nihayete Erme

Meksika'nın II. Uyum Paneli kararına itirazı ile mesele üçüncü kez temyize taşınmıştır. Meksika, ABD'nin iddia ettiği meşru hedefleri ile 2016 Tedbiri çerçevesince düzenleyici işlemleri arasında rasyonel bir ilişki olmadığını ve Panelin hatalı bir tespitte bulunduğunu iddia etmiştir.¹⁷² Bunun yanında Meksika, ABD uygulamalarının sürdürülebilir kalkınma hedefiyle tutarlı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmuştur. Meksika, sürdürülebilirlik için balıkçılık ve deniz ekosisteminin birlikte ele alınması hususunun üzerinde durarak, ABD'nin tedbirinde bunun dikkate alınmadığını ve bu nedenle 'Yunus-Güvende' etiket gereksinimlerinin TTE Anlaşması ile uyumsuz olduğunu ifade etmiştir.¹⁷³ ABD ise, meşru amaçlarının yunusları korumak ve tüketicileri bilgilendirmek olduğunu savunarak, Meksika'nın meseleyi orkinos balığı stokları ve deniz ekosisteminin sürdürülebilirliği konuları ile tamamen farklı bir boyuta taşımaya çalıştığını belirtmiştir.¹⁷⁴

Temyiz Organı, 14 Aralık 2018 tarihinde kararını vererek bu anlaşmazlığı nihayet sona erdirmiştir.¹⁷⁵ Temyiz Organı, 2016 Tedbirinin TTE Anlaşması'nın 2.1 maddesiyle tutarlı olup olmadığını incelenmesinde, ABD'nin düzenleyici işlemlerini meşru hedefleri ile uyumunu değerlendirerek, II. Uyum Panelinin bulduğu sonuçları onaylamıştır. Temyiz Organı, Panelin tarafların temin ettiği tüm kanıtları incelediğini ve yunuslara verilen zarar biçimlerini uygun şekilde dikkate aldığını tespit etmiştir. Temyiz Organı, 2016 Tedbirinin Meksika orkinos balığı ürünleri üzerindeki zararlı etkisinin yalnızca meşru bir düzenleyici ayırmadan kaynaklandığı ve bu nedenle TTE Anlaşması ile tutarlı olduğu sonucuna varmıştır.¹⁷⁶ Temyiz Organı, ayrıca 2016 Tedbirinin keyfi veya haksız bir biçimde ayrımcılık aracı olarak uygulanmadığını ve bu nedenle GATT 1994'ün XX. maddesi uyarınca da meşru olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁷

---

¹⁷¹ WTO, WT/DS381/RW/USA, para. 7.739; SIFONIOS / ZIEGLER, 2020, s. 115.

¹⁷² WTO, Second Compliance Panel Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by The United States, WT/DS381/AB/RW/USA, adopted on 11 January 2019, para. 6.15.

¹⁷³ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA, para. 6.19.

¹⁷⁴ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA, para. 6.20. Ayrıca bkz: BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 7.

¹⁷⁵ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA.

¹⁷⁶ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA, para. 7.2-7.10.

¹⁷⁷ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA, para. 7.12.

AHO, 11 Ocak 2019 tarihindeki toplantısında Temyiz Organı raporunu kabul ederek bu meseleyi sonlandırmıştır.¹⁷⁸ Nihai (üçüncü) temyiz raporu ile ABD'nin uzun yıllar boyunca gösterdiği çaba sonuç vermiş ve 'Yunus-Güvende' etiketleme şeması DTÖ sistemiyle uyumlu hâle gelmiştir. Orkinos-Yunus II Kararıyla,¹⁷⁹ yunusların korunması için farklı orkinos balığı avlama yöntemleri ve balıkçılık alanlarına ilişkin risklerin çeşitliğinin kabul edilmesi gerektiği karara bağlanmış ve meşru bir düzenleme ile bu ayırımın yapılabileceği kabul edilmiştir.¹⁸⁰

IV. UYUŞMAZLIKLARIN ULUSLARARASI HUKUKTA ETKİLERİ

ABD ile Meksika arasındaki Orkinos-Yunus uyuşmazlıkları GATT ve DTÖ çerçevesince uzunca bir dönem gündemi işgal etmiştir. Uyuşmazlıkların ilki 1990 yılında GATT 1947'nin yürürlükte olduğu döneme denk gelmiş, bu dönemde DTÖ'nün kuruluşuna ilişkin Uruguay görüşmelerine ve nihayet DTÖ'nün kuruluşuna tanıklık edilmiştir. Aynı dönemde uluslararası çevre hukuku için dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen Rio Konferansı düzenlenmiş, dünya çapında küresel çevrenin korunmasına ilişkin farkındalık gelişmiştir. İkinci uyuşmazlık bütün bu gelişmelerin akabinde DTÖ döneminde çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Farklı boyutları olmakla birlikte aynı temele dayanan mesele, uluslararası hukukun iki farklı dönemine ışık tutmuştur. Bu anlamda uyuşmazlığa konu olan meseleleri üç alt başlıkta; uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin mekanizmalardaki değişim, iç hukukun uluslararası hukuka etkisi ve çevre koruması ile ticaret serbestisi arasındaki denge açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

A. Uyuşmazlıkların Çözümünde GATT'tan DTÖ'ye Geçiş ve Etkileri

Orkinos-Yunus uyuşmazlıkları iki farklı uyuşmazlık çözüm sisteminin incelemesine konu olmuş ve böylelikle somut bir olayla bu iki sistemin karşılaştırılmasına imkân vermiştir. GATT ve DTÖ uyuşmazlıkların çözüm sistemleri önemli farklılıklar içermektedir. İlk olarak öne çıkan farklılık, GATT uyuşmazlık çözüm sisteminin bir andlaşma çerçevesinde (GATT 1947) düzenlenmesi iken, DTÖ'nün 1995 yılında doğrudan kapsamlı bir uluslararası örgüt olarak kurulması ve içerisinde uyuşmazlık çözümüne ilişkin aşamalı bir yapıya sahip olmasıdır. DTÖ'nün ortaya koyduğu uyuşmazlıkların çözüm sistemi, GATT dönemi ile

¹⁷⁸ WTO.org, Dispute Settlement DS381.

¹⁷⁹ AHO tarafından 2019 yılında onaylanan nihai karar Orkinos-Yunus II olarak kısaltılmıştır.

¹⁸⁰ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 5.

karşılaştırıldığında oldukça ayrıntılı, sistematik ve kesin sürelerle tâbi bir görünüm arz etmektedir.¹⁸¹

İki sistemde uyuşmazlıkların çözümlenmesine yönelik en önemli değişiklik GATT uygulamasında uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kararların konsensüs ile kabul edilmesi gerekliliğidir.

GATT döneminde sadece istişareler ve panel incelemelerinden ibaret olan sistem hızlıca karar almayı sağlasa da kararların icraî gücü mevcut olmamıştır. Bu sistemde bir devletin ilgili kararı kabul etmeyerek konsensüsün sağlanmasına engel olması mümkün olmuştur. Zira panel kararlarının uygulanabilmesi için uyuşmazlık taraflarının da oy hakkı olduğu GATT Konseyinde konsensüs ile onaylanması gereklidir. Bu da panel kararlarının uygulanmasını oldukça güçleştirmektedir.¹⁸² Orkinos-Yunus I kararına bakıldığında Panelin 1 yıl içerisinde raporunu hazırladığı görülmektedir. Ancak karar, GATT Konseyinde konsensüs ile kabul gerektiği için GATT tarafından onaylanmamıştır. Söz konusu dönemde bu uyuşmazlığın panel tarafından çözümlenmemesi panel sistemine ve daha da geniş bir kapsamda GATT 1947 uyuşmazlıkların çözüm sistemine yönelik eleştiriler getirilmesine yol açmış, uyuşmazlığın bir GATT paneli yerine devletler arasında müzakere ile veya bir anlaşma akdedilerek çözülmesi gereken bir mesele olduğu konusunda fikirler ortaya konmuştur.¹⁸³

DTÖ sisteminde ise, panel veya temyiz organı kararları negatif konsensüs olarak bilinen düzenlemeyle AHO'da konsensüs ile reddedilmediği takdirde onaylanmaktadır.¹⁸⁴ DTÖ sisteminin burada eleştirilen hususları da bulunmaktadır. Zira Temyiz Organının bir kararı hatalı olduğu takdirde onu düzeltecek bir organ veya yapı bulunmamaktadır.¹⁸⁵ Karar lehine olan tarafın yüksek ihtimalle AHO'da kararı onaylayacağı ve kararın bağlayıcı hale geleceği düşünüldüğünde, bu bir sorun teşkil edebilir.

İki uyuşmazlık çözümünde bir diğer bahsetmeye değer farklılık uyuşmazlık çözüm sistemlerinin şeffaflığıdır. GATT döneminde uyuşmazlıkların çözüm aşamalarında şeffaflıktan

---

¹⁸¹ WEBER, Rolf H., "Emission Trading Schemes: A Coasean Answer to Climate Change?", **Environmental Law and Economics**, (Ed. MATHIS, Klaus / HUBER, Bruce R.), Springer, 2017, (s. 355-378), s. 373.

¹⁸² HALATÇI ULUSOY, **2009**, s. 81-82; SARİBEYOĞLU, **2008**, s. 82-83.

¹⁸³ BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H., "The Framework for Environment and Trade Disputes", **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H. / BERNASCONI-OSTERWALDER, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 1- 38), s. 34.

¹⁸⁴ HALATÇI ULUSOY, **2009**, s. 87.

¹⁸⁵ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., **2015**, s. 108.

bahsetmemiz oldukça zordur. DTÖ döneminde Orkinos-Yunus II kararı ise oldukça yenilikçi bir biçimde uyuşmazlık çözüm sisteminin şeffaflaşmasına ilişkin önemli noktalara değinmiştir. Bunlardan ilki, Orkinos-Yunus II davasında Temyiz Organının vermiş olduğu kararda görülür. Temyiz Organının, bölgesel bir anlaşma olan AIDCP'yi 'uluslararası bir standardizasyon kuruluşu' olarak tanımama kararı, şeffaflığı ve uluslararası standart belirleme süreçlerine katılımı teşvik etmenin bir aracı olarak görülebilir. Temyiz Organının kararda Meksika'nın iddialarının aksine AIDCP'nin devletlerin katılımına açık bir yapı olmadığını tespit ederek, uluslararası standart belirleyen bir kurumun net bir biçimde tüm devletlerin katılımına açık olması gerektiğine karar vermiştir.¹⁸⁶ Şeffaflığa ilişkin bir diğer örnek de panel duruşmaların kamuya açık bir şekilde yürütülmesine ilişkindir. Davanın II. Uyum Paneli aşamasında ABD'nin talebinin kabulü ile kısmen de olsa kamuya açık yürütülen duruşmalar DTÖ tarihi açısından oldukça önemlidir. Zira bu DTÖ tarihindeki kamuya açık yürütülen ilk duruşmadır.¹⁸⁷ Meksika her ne kadar bu duruma itiraz etmiş olsa da Panel bunu kabul etmemiş, duruşmadaki meselenin ticarete ilişkin olmayan değerler içerdiğini ve kamuya açık yürütülmesinde bir sakınca olmadığını tespit etmiştir.¹⁸⁸

İki dönemin karşılaştırmasını yapmamız gerekirse, GATT döneminde uygulanan oldukça basit uyuşmazlık çözüm sistemi ile kısa bir sürede karar alınabilmıştır. Ancak bu meselede panel kararının kısa sürede hazırlanması genel olarak GATT uyuşmazlık çözüm sisteminin karakteristiğini yansıtmamaktadır. GATT uyuşmazlıkların çözümü sisteminde panellerin oluşturulmasında veya panellerin kararlarında gecikmeler olduğu görülmüştür.¹⁸⁹ Bunun yanında GATT Konseyinde konsensüs ile kabulü gerektirdiği için karar fiili olarak uygulanamamıştır. DTÖ sisteminde Orkinos-Yunus II'de ise AHO'nun tüm uyuşmazlık aşamaları uygulanmış, kimi duruşmalar kamuya açık bir biçimde yürütülmüş ve nihayetinde alınan kararlar taraflar açısından bağlayıcı olmuştur. Ancak bu sistemin olumsuz yanı nihai kararın oluşmasının 11 yılı bulması olmuştur. Son olarak, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminde alternatif yollara ihtiyaç olduğu ve daha fazla şeffaflık ile STK'ların katılımı sağlamak için

---

¹⁸⁶ SHAFFER, 2013, s. 199.

¹⁸⁷ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 12-13.

¹⁸⁸ WTO, WT/DS381/AB/RW/USA, para. 6.319-6.320.

¹⁸⁹ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 85.

uyuşmazlık çözüm sürecinin tamamen kamuya açık yürütülmesi gerektiği gibi çeşitli öneriler dile getirilmektedir.¹⁹⁰

B. İç Hukuka İlişkin Düzenlemelerin Uluslararası Hukuka Etkileri

ABD ve Meksika arasındaki uyuşmazlıklarda görülen önemli tartışmalardan biri iç hukuka ilişkin düzenlemelerin diğer devletler için uygulanabilirliği konusundadır. Bu konuda, ilk olarak GATT dönemindeki Orkinos-Yunus I kararını bu açıdan incelememiz gerekirse, uyuşmazlıkta ana meselenin ABD'nin Meksika'ya uyguladığı ithalat yasağı olduğu görülmektedir. ABD, Meksika'nın orkinosları ABD yasalarına uygun bir biçimde avlamadığı ve yunus ölümlerine yol açtığı için Meksika'ya ithalat yasağı uygulamıştır. Panel, ABD ithalat kısıtlamalarının ülkesel yargı alanı dışındaki faaliyetleri etkileyecek şekilde uygulandığı yorumunu yaparak ABD'yi haksız bulmuştur.¹⁹¹ Panel, burada, açık bir biçimde bir ülkenin başka bir ülkede kendi ulusal yasalarının uygulanmasını dayatacak bir biçimde -hayvan sağlığını veya tükenbilir doğal kaynakları korumak için bile- ticari eylemde bulunmasına izin vermemiştir.¹⁹² Kararda uluslararası ticaretin sürdürülmesinin ulusal yasalar karşısında yeğ tutulduğunu ifade etmemiz yanlış olmayacaktır.

Bu konuya ilişkin diğer mesele, iki uyuşmazlıkta da değinilen etiketleme uygulamasıdır. ABD, 1980 ve 1990'lı yıllarda halkın ve STK'ların baskısı ile yürürlüğe soktuğu 'Yunus-Güvende' etiketleme şeması ile bir ulusal yunus koruma standardı geliştirmiştir. Bu etiket doğrudan tüketiciye bilgi sunma amaçlı olsa da son raddede tüketicinin de tercihlerini etkilemiştir. Etiket baştan itibaren, yunus ölümlerine neden olan orkinos balığının ithalatına yönelik düzenlemeler getirmesi ile dış ticareti de etkileyen bir hüviyete sahip olmuştur.¹⁹³ ABD'nin kullandığı etiket sistemi, literatürde eko-etiket (*eco-labelling*) olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁴ Eko-etiketler ürünün üretim süreci hakkında bilgilendirdiği için özellikle öneme sahiptir. Araştırmalar, eko-etiketlerin tüketici tercihlerinde etkisi olduğunu göstermektedir.¹⁹⁵ Ancak etiketlerin tüketicileri yanıltmaları da mümkündür. Meselâ,

¹⁹⁰ Ibid., s. 108-109.

¹⁹¹ NANDA / PRING, 2013, s. 540.

¹⁹² CEZAR, 2018, s. 646.

¹⁹³ CEZAR, 2018, s. 635. BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 6

¹⁹⁴ MATSUSHITA / SCHOENBAUM / MAVROIDIS vd., 2015, s. 753,754.

¹⁹⁵ TEISL, Mario F. / ROE, Brian / HICKS, Robert L., "Can Eco-Labels Tune a Market? Evidence from Dolphin-Safe Labeling", *Journal of Environmental Economics and Management*, Yıl: 2002, Cilt: 43, Sayı: 3, (s. 339-359), s. 355.

tüketiciler, eko-etiket içermeyen bir ürünün çevre dostu olmadığını düşünülebilir. Fakat gerçekte, üretici böyle bir etiket için hiç başvurmamış dahi olabilir.¹⁹⁶

GATT döneminde gerçekleşen ilk uyuşmazlık olan Orkinos-Yunus I kararında GATT Paneli, ‘Yunus-Güvende’ etiketinin kullanımını kısıtlayan ABD Yasası kapsamındaki etiketleme gereksinimlerini GATT 1947’nin madde I:1 ile uyumlu bularak GATT kurallarını ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Panel, etiketlemenin orkinos balığı ürünlerinde aldatıcı uygulamaları önlemek için tasarlandığına kanaat getirmiştir.¹⁹⁷ Kararda ilgili uygulamanın gerek ithal gerekse de yerli tüm orkinos ürünleri için geçerli olduğu dile getirilmiştir.¹⁹⁸ Böylelikle kararın, uluslararası ticaret hukukunda eko-etiketleme biçimlerinin kabulünün önünü açtığı iddia edilmiştir.¹⁹⁹ Meksika için GATT kararında ithalat yasağı GATT’a aykırı bulunduğu için etiketleme meselesi üzerinde o dönem durulmamıştır. Etiketleme mevzu DTÖ dönemindeki ikinci uyuşmazlığın temelini teşkil etmiştir. Orkinos-Yunus II’de alınan karar, devletlerin ulusal düzenlemelerinin uluslararası etkilerine yönelik emsal teşkil edebilecek bir hâl almıştır. ABD’nin ‘Yunus-Güvende’ etiketleme modeli, ABD’nin diğer denizlerde yunusların güvenliğine yönelik olarak Doğu Pasifik’e benzer standartlar oluşturması sonrasında uluslararası ticaret hukukuna uygun bulunmuştur. Ancak, buradan her etiketleme modelinin uluslararası hukuka uygun ve DTÖ üyesi devletler tarafından uygulanabilir olabildiğini söyleyemeyiz. Orkinos-Yunus II davasında AHO, etiket şemasına erişimi düzenleyen usullerin TTE Anlaşması anlamında bir ‘teknik düzenleme’ oluşturduğunu ve bu nedenle TTE Anlaşması’na tâbi olduğunu tespit etmiştir. Buradan hareketle, DTÖ üyesi bir devlet tarafından kabul edilen etiketleme standartlarının TTE Anlaşmasının hükümlerine tâbi olacağı ve olası bir ticari anlaşmazlıkta öne sürülebileceği çıkarılabilir. Bu gibi durumlarda bu standardı DTÖ anlaşmazlığında uygulayacak olan devlet, standardın TTE Anlaşması madde 2’ye göre ‘bir uluslararası standart’ olma kistasını karşıladığından emin olmalıdır.²⁰⁰ Nihayetinde DTÖ’nün genel yaklaşımını özetlemek gerekirse; DTÖ’nün etiketlemeyi meşru bir uygulama olarak

---

¹⁹⁶ EISEMAN, Katy, “Food Labeling: Free Trade, Consumer Choice, and Accountability”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H. / BERNASCONI-OSTERWALDER, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 377-407), s. 396.

¹⁹⁷ BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 2; CEZAR, 2018, s. 646.

¹⁹⁸ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.42

¹⁹⁹ SANDS / PEEL, 2018, s. 855.

²⁰⁰ BONZON, Yves, **Public Participation and Legitimacy in the WTO**, Cambridge University Press, UK, 2008, s. 160-161.

kabul ettiği, ancak bunun belirli bölgelere özel bir biçimde kullanımını onaylamadığı şeklinde değerlendirilebilir.²⁰¹

C. Çevrenin Korunması ve Ticaretin Devamlılığı İkilemi

Gerek GATT döneminde gerekse de DTÖ dönemindeki orkinos avcılığına ilişkin uyuşmazlıklarda dikkat çeken hususların başında serbest ticaret ve çevre korunması arasındaki denge gelmiştir. 1990'lı yılların başında Orkinos-Yunus meselesinin ortasında iki küresel gelişme birden yaşanmıştır. Bunlardan biri, küresel çevre bilincinin artması ve doğayı ve çevreyi korumak için harekete geçilme duygusudur. İkincisi, uluslararası ticari rejiminin düzenlenmesi ve DTÖ'nün kurulmasıdır. Orkinos-Yunus meselesi de ticaretin serbestleştirilmesi ve çevre korunması arasındaki bu çekişmenin adeta ortasında kalmıştır.²⁰² Söz konusu uyuşmazlık, uluslararası hukuktaki gelişmelerin yaşandığı bu döneme denk gelmekle kalmamış, değişimine dahi katkıda bulunmuştur.

DTÖ öncesi dönemde çevre sorunlarının önemi kabul edilmekle birlikte, bunların uluslararası ticari sisteme zarar vererek çözülmemesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde çevreyi korumak için ticareti kısıtlamanın hem çevre için hem de ekonomik büyüme için olumsuz sonuçlar doğurduğu ileri sürülmüştür.²⁰³ Bu ayrımda uluslararası ticaret hukuku uluslararası çevre hukukuna göre ciddi bir avantaja sahip olmuştur. Zira uluslararası ticaret hukuku uzun süredir süregelen, yerleşmiş ve uluslararası şirketler tarafından desteklenmiş bir alan olarak görülmektedir. Uluslararası çevre hukuku ise büyük ölçüde kopuk bir nitelik göstermekte, dağınık halk grupları ve STK'lar tarafından desteklenmektedir. Bu nedenle GATT döneminde genel yaklaşım genellikle çevreyi koruma çabalarının uluslararası ticaret hukukuyla tutarlı olup olmadığının üzerine olmuş, ticareti önceleyen bir yaklaşım tercih edilmiştir.²⁰⁴

GATT dönemindeki çevre korunması içeren diğer birçok dava gibi, GATT Orkinos-Yunus I kararı da ulusal yasaların uluslararası ticarete engel olmamasına odaklanmıştır. Kararda Yunusları koruma hedefinin uluslararası ticari anlaşmalarını ihlal etmeden sürdürülebilmesi gerektiği benimsenmiştir.²⁰⁵ İlgili uyuşmazlıkta dikkat çeken önemli bir mesele GATT

---

²⁰¹ CEZAR, 2018, s. 679.

²⁰² SYKES, 2021, s. 90.

²⁰³ BROWN WEISS / JACKSON, 2008, s. 3.

²⁰⁴ Ibid., s. 3.

²⁰⁵ JONES, 2004, s. 109.

Panelinin ürün-işleme meselesine yaklaşımıdır. Panel, ürünlerin üretim ve işleme sürecini değerlendirmemeyi tercih ederek, GATT 1947 madde III'ün ürünün nihai hâline ilişkin olarak yorumlanması gerektiği belirtmiştir.²⁰⁶ Bu karar ile temel olarak ithal edilen ürünlerin üretim ve işleme yöntemlerindeki farklılıklara dayanarak uygulanan ticari önlemlerin GATT sistemine uygun olmadığı teyit edilmiştir. Panel, üretim metoduna ilişkin kısıtlamalara izin verilmesi hâlinde GATT'in artık taraf devletler arasında ticaret için çok taraflı bir çerçeve görevi göremeyeceği düşüncesinde olmuştur. Böylelikle, bir ürünün üretilme sürecine karışmama düşüncesi kabul edilmiştir. Bu düşünce de ticaret ve çevre arasındaki tartışmalarda uzunca bir süre çevre aleyhine işlemeye devam etmiştir.²⁰⁷

Orkinos-Yunus I kararının genel olarak GATT kararları ile uyumlu olduğu görülmektedir. GATT panel kararlarının geneline bakıldığında, çevreyi ilgilendiren meseleleri dikkate almada belirgin bir isteksizliğin olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁸ DTÖ'nün kuruluşunun ilk yıllarından itibaren ise, ticareti koruma merkezli kararlardan uzaklaşdığı ve çevreyi koruma yaklaşımının arttığı gözlemlenebilmektedir.²⁰⁹ Bu dönemle birlikte artık uluslararası ticaretle bağlantısı olmayan meselelerinin geri plana atılmasının uygun olmadığı düşüncesi yerleşmeye başlamıştır.²¹⁰ Buradan hareketle, Orkinos-Yunus I kararında Panelin hukuki analizlerinin çoğunun bugün için sorgulanabilir olduğunu ve artık uygulanabilir kabul edilmediğini belirtmemiz gerekir.²¹¹

Orkinos-Yunus II davasına bakıldığında ise, kararda 'Yunus-Güvende' etiketinin meşru amaçları çerçevesinde tüketicinin korunması yanında, yunusları da koruduğunun kabulü çevre

---

²⁰⁶ GATT, Orkinos-Yunus I, para. 5.26.

²⁰⁷ SYKES, 2021, s. 92-93. Kimi yazarlar bu görüşe katılmayarak Orkinos-Yunus I uyuşmazlığının konusunun bir çevre koruma meselesi olmadığını, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin olduğunu ve sürdürülebilir kalkınmanın da çevrenin korunmasıyla eşdeğer olmadığını iddia etmişlerdir. Bkz: ALAM, 2015, s. 303.

²⁰⁸ CIMA, Elena, "Caught Between WTO Rules and Climate Change: The Economic Rationale of 'Green'", **Environmental Law and Economics**, Ed. MATHIS, Klaus / HUBER, Bruce R.), Springer, 2017, (s. 379-404), s. 397. Bahsi geçen kararlar için bkz: GATT, Panel Report, Canada - Measures Affecting Exports of Unprocessed Herring and Salmon, 22 March 1988, GATT BISD 35S/98 (35th Supp) (1989); GATT, Panel Report, Thailand - Restrictions on Importation of and Internal Taxes on Cigarettes, DS10/R, 7 November 1990, BISD 37S/200.

²⁰⁹ CIMA, 2017, s. 397; AULD, Kathleen, "Trade Measures to Prevent Illegal Fishing and the WTO: An Analysis of the Settled Faroe Islands Dispute", **World Trade Review**, Yıl: 2018, Cilt: 17, Sayı: 4, (s. 665- 692), s. 691. Bahsi geçen kararlara örnek olarak, bkz: WTO, Appellate Body Report, United States - Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58/AB/R (May 15, 1998); WTO, Appellate Body Report, European Communities—Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/AB/R (Sept. 18, 2000); WTO, US-Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R (29 April 1996).

²¹⁰ GUZMAN, Andrew T., Global Governance and the WTO, **Harvard International Law Journal**, Yıl: 2004, Cilt: 45, Sayı: 2, (s. 303-351), s. 350

²¹¹ SYKES, 2021, s. 92; SANDS / PEEL, 2018, s. 855; BROWN WEISS / JACKSON, 2008, s. 34.

lehine ilk yaklaşım olarak görülebilir. Karar ile yunusları koruyucu ulusal standartların uluslararası alanda uygulanabilirliği kabul edilmiştir. Bunun yanında ABD'nin Uyum Paneli kararlarına uyum amacıyla Doğu Pasifik dışındaki balıkçılık alanlarında yunusların korunması yollarını güçlendirildiği açıkça görülmektedir. Bu açıdan DTÖ kararları, çevre korumasını meşru bir amaç olarak görmesinin yanında, ABD yasalarının yunusları koruyucu önlemlerini genişletmesini de sağlamıştır. Yunusların korunması gibi ticari değeri olduğu kabul edilemeyecek bir meselenin uluslararası ticaret hukuku açısından kıstas kabul edilmesi, çevrenin küresel anlamda korunması için oldukça önemli bir kazanımdır.²¹² Ancak karardaki yaklaşımın günümüzde tamamen çevre lehine geliştiğini ve desteklendiğini söylemek de fazlaca iyimser bir yaklaşım olacaktır. Meselâ Orkinos-Yunus II davasında 'Yunus-Güvende' etiketi uygulamasının Doğu Pasifik dışındaki alanlara yayılması STK'lar tarafından desteklenirken, büyük kapasiteli balıkçılık firmaları tarafından ise yoğun bir biçimde eleştirilmiştir.²¹³

Son tahlilde açık bir biçimde GATT döneminde Orkinos-Yunus I kararındaki ticaret merkezli yaklaşımın günümüzde belirli bir oranda kalktığını ve DTÖ'nün çevresel kaygıları daha fazla dikkate almaya başladığı çıkarımını yapabiliriz.²¹⁴ Orkinos-Yunus II kararı da bu manada çevreyi koruyucu standartların önemini kabul ederek DTÖ içtihatlarına katkıda bulunmuştur.

SONUÇ

ABD ve Meksika arasındaki orkinos avcılığına ilişkin uyuşmazlık, GATT döneminde başlayıp DTÖ döneminde süren, içerisinde uluslararası hukuk açısından incelemeye değer hususlar bulunduran bir meseledir. 1990'lı yılların başından günümüze kadar süren mesele boyunca uluslararası hukuk açısından yeni mekanizmalar oluşturulmuş, çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Uyuşmazlık, bu süreçlerden çeşitli biçimlerde etkilenmiş ve uluslararası hukuk alanındaki değişiklikleri gözlemlemek için bir karşılaştırma imkânı vermiştir.

Çalışma ile değerlendirme imkânı bulunan meseleler arasında ilk dikkatimizi çeken iki farklı dönemde uyuşmazlıkların çözüm mekanizmalarındaki değişim ve bunun sonuçlarıdır.

---

²¹² BARONCINI / BRUNEL, 2019, s. 13-14.

²¹³ CEZAR, 2018, s. 656.

²¹⁴ AULD, 2018, s. 672.

Orkinos-Yunus kararları gerek GATT 1947 gerek DTÖ içerisindeki uyuşmazlık çözüm sistemleri ve aşamalarını değerlendirmeyi mümkün kılmıştır. Orkinos-Yunus I'de GATT panel sistemi, oldukça basit bir sisteme sahip olarak hızlıca karar alma imkânını sağlamıştır. Ancak panel kararlarının onaylanmasında GATT Konseyinde konsensüs ile kabul gerektiği için, bu karar hiçbir zaman uygulanamamıştır. DTÖ dönemindeki uyuşmazlığın ise panel, temyiz ve uyum gibi çeşitli aşamalardan geçtiği görülmektedir. Ancak, DTÖ sisteminde konsensüs sisteminin değişimi sayesinde karar AHO tarafından onaylanabilmiştir.

İki dönem arasındaki bir diğer önemli farklılık, GATT ile DTÖ uyuşmazlık çözüm organları arasında meselelere yaklaşıma ilişkindir. GATT Paneli, bir devletin iç hukuk düzenlemelerini diğer devletlere bir araç olarak dayatamayacağına kanaat getirmiştir. Panel, çok taraflı ticareti korumaya yönelmiştir. Çevrenin korunması amacını taşıyor olsa dahi alınan tek taraflı ticari önlemleri GATT kurallarına aykırı bulmuştur. Ticareti önceleyen yaklaşımı ile Orkinos-Yunus I kararı bu açıdan eleştirilmiştir. Bununla birlikte, küresel çevreye ilişkin tehditlerin arttığı günümüzde, uluslararası ticarete ilişkin uygulamaların, ticaret dışı meseleler göz ardı edilerek yürütülemeyeceği aşikâr olmuştur. Orkinos-Yunus II kararında da ABD'nin 'Yunus-Güvende' şeklindeki etiketleme şemasının, bir iç hukuk düzenlemesi olmasına rağmen, yunusları ve tüketicileri koruyucu özellikleri nedeniyle AHO tarafından meşru bulunarak bir standart olarak uygulanabileceği kabul edilmiştir. Bu tespit ise, GATT'ın yaklaşımına doğrudan zıt bir karar olarak karşımıza çıkar. Bu aşamada her dönemi ve kararı kendi içinden ele almak yerinde olacaktır. İki karar arasında otuz yıllık bir zaman dilimi olduğu ve bu süreçte uluslararası çevre hukuku ve uluslararası ticaret hukukundaki gelişmeler dikkate alındığında aynı konu etrafında varılan birbirine zıt sonuçlar şaşırtıcı değildir. Orkinos-Yunus I kararı nasıl GATT dönemi ve sistemini yansıtıyorsa, Orkinos-Yunus II kararı da DTÖ yaklaşımı ile birlikte günümüzün değerlerini yansıtmaktadır. Son tahlilde, GATT döneminin ticaretin devamlılığına odaklanan yaklaşımının artık kabul edilmediğini ve DTÖ döneminde çevre korumasının bir değer olarak kabul edilmeye başlandığını söyleyebiliriz. Orkinos-Yunus II kararı bize bu yaklaşımı teyit etmektedir.

Orkinos-Yunus II kararı DTÖ uyuşmazlık çözüm sistemine çeşitli biçimlerde katkıda bulunmayı başarmıştır. Özellikle, uyum paneli aşamasında yarı açık bir duruşma yürütülmesi, DTÖ tarihinde bir ilk olmuştur ve bu uygulama DTÖ'nün şeffaflaşması yolunda önemli bir adım olmuştur. Panel ve temyiz aşamalarında uzayan süreç ile Orkinos-Yunus II davasında kararın alınmasının 11 yıl sürdüğünü belirtmemiz gerekir. Ancak dava sürecinin uzamasının da olumlu etkileri olmuştur. Bu süre içerisinde DTÖ kararları ile uyum sağlamak amacıyla ABD,

Doğu Pasifik bölgesinde yunusları koruyucu iç hukuk yasalarını tüm denizcilik alanlarına yayma yoluna gitmiştir. Böylelikle, DTÖ uyuşmazlık çözümü sisteminde uzayan süreç, Orkinos-Yunus II davası açısından yunusların korunması standartlarının artırılmasına hizmet etmiştir.

KAYNAKÇA

ALAM, Shawkat, “Trade and the Environment: Perspectives from the Global South”, **International Environmental Law and the Global South**, (Ed. ALAM, Shawkat, vd.), Cambridge University Press, Bristol, 2015, (s. 297-316).

AULD, Kathleen, “Trade Measures to Prevent Illegal Fishing and the WTO: An Analysis of the Settled Faroe Islands Dispute”, **World Trade Review**, Yıl: 2018, Cilt: 17, Sayı: 4, (s. 665- 692).

BARONCINI, Elisa / **BRUNEL**, Claire, “A WTO Safe Harbour for the Dolphins The Second Compliance Proceedings in the US – Tuna II (Mexico) Case” EUI Working Paper, **Robert Schuman Centre for Advanced Studies**, Yıl: 2019, Cilt: 75, <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/64487>, (erişim tarihi: 11.03.2022).

BONZON, Yves, **Public Participation and Legitimacy in the WTO**, Cambridge University Press, UK, 2008.

CEZAR, Rodrigo Fagundes, “The Politics of ‘Dolphin-Safe’ Tuna in the United States: Policy Change and Reversal, Lock-in and Adjustment to International Constraints (1984–2017).” **World Trade Review**, Yıl: 2018, Cilt: 17, Sayı: 4, (s. 635–663).

CHARNOVITZ, Steve, “A Critical Guide to the WTO's Report on Trade and Environment”, **Arizona Journal of International and Comparative Law**, Yıl: 1997, Cilt: 14, (s. 341-379).

CHARNOVITZ, Steve, “The WTO’s Environmental Progress”, **Journal of International Economic Law**, Yıl: 2007, Cilt: 10 Sayı:3, (s. 685–706).

CIMA, Elena, “Caught Between WTO Rules and Climate Change: The Economic Rationale of ‘Green’”, **Environmental Law and Economics**, Ed. MATHIS, Klaus / HUBER, Bruce R.), Springer, 2017, (s. 379-404).

CİN, Turgay, “Devletlerarası Hukukta Balıkçılık”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2006, Cilt: 8, Sayı: 1, (s. 21-45).

- COGLIANESE**, Cary / **SAPIR**, Andre, “Risk and Regulatory Calibration: WTO Compliance Review of the US Dolphin - Safe Tuna Labeling Regime”, **World Trade Review**, Yıl: 2017, Cilt: 16, Sayı: 2 (s. 327-348).
- DAVEY**, William J. “Dispute Settlement in GATT”, **Fordham International Law Journal**, Yıl: 1987, Cilt:11, Sayı: 1 (s. 51-109).
- EISEMAN**, Katy, “Food Labeling: Free Trade, Consumer Choice, and Accountability”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. **BROWN WEISS**, Edith / **JACKSON**, John H. / **BERNASCONI-OSTERWALDER**, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 377-407).
- GUZMAN**, Andrew T., Global Governance and the WTO, **Harvard International Law Journal**, Yıl: 2004, Cilt: 45, Sayı: 2, (s. 303-351).
- HALATÇI ULUSOY**, Ülkü, **Dünya Ticaret Örgütünde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Turhan, Ankara, 2009.
- JACKSON**, John H. / **BROWN WEISS**, Edith, “The Framework for Environment and Trade Disputes”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. **BROWN WEISS**, Edith / **JACKSON**, John H. / **BERNASCONI-OSTERWALDER**, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 1- 38).
- JONES**, Kent, **Who’s afraid of THE WTO?**, Oxford University Press, New York, 2004.
- KOUL**, Autar Krishen, **Guide to WTO and GATT: Economics, Law and Politics**, Sixth Edition, Springer, Singapore, 2018.
- KURAN**, Selami, **Uluslararası Deniz Hukuku**, Gözden Geçirilmiş Altıncı Bası, Beta, İstanbul, 2020.
- LEYTON**, Patricio, “Evolution of the “Necessary Test” of Article XX(b): From Thai Cigarettes to the Present”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. **BROWN WEISS**, Edith / **JACKSON**, John H. / **BERNASCONI-OSTERWALDER**, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008. (s. 77-103).
- MATSUSHITA**, Mitsuo / **SCHOENBAUM**, Thomas J. / **MAVROIDIS** Petros C., vd., **The World Trade Organization Law, Practice, and Policy**, Third Edition, Oxford University Press, USA, 2015.
- MAVROIDIS**, Petros, “Last Mile for Tuna (to a Safe Harbour): What is the TBT Agreement All About?” **European Journal of International Law**, Yıl: 2019, Cilt: 30 Sayı:1, (s. 279-301).

NANDA, Ved P. / PRING, George (Rock), International Environmental Law and Policy for the 21st Century, İkinci Baskı, Nijhoff, Leiden, 2013.

RUEDA, Andres, “Shrimp and Turtles: What About Environmental Embargoes Under NAFTA?”, **Reconciling Environment and Trade**, (Ed. BROWN WEISS, Edith / JACKSON, John H. / BERNASCONI-OSTERWALDER, Nathalie), Second Edition, Martinus Nijhoff, USA, 2008, (s. 523-568).

SANDS, Philippe / PEEL, Jacqueline, Principles of International Environmental Law, Fourth Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

SARIBEYOĞLU, Meltem, Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye, Türkmen Yayınları, İstanbul, 2010.

SHAFFER, Gregory C., “The WTO Tuna-Dolphin II Case: United States Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products”, **American Journal of International Law**, Yıl: 2013, Cilt: 107, Sayı:1, (s. 192-199).

SIFONIOS, David / ZIEGLER, Andreas R., “Tuna - Dolphin Forever”? The Development of the PPM Debate Related to Trade and Environment in the WTO, **The Indian Journal of International Economic Law**, Yıl: 2020 Cilt: 12, (s. 106-133).

SYKES, Katie, Animal Welfare and International Trade Law: The Impact of the WTO Seal Cases, Edward Elgar Publishing, UK, 2021.

TEISL, Mario F. / ROE, Brian / HICKS, Robert L., “Can Eco-Labels Tune a Market? Evidence from Dolphin-Safe Labeling”, **Journal of Environmental Economics and Management**, Yıl: 2002, Cilt: 43, Sayı: 3, (s. 339-359).

WEBER, Rolf H., “Emission Trading Schemes: A Coasean Answer to Climate Change?”, **Environmental Law and Economics**, (Ed. MATHIS, Klaus / HUBER, Bruce R.), Springer, 2017, (s. 355-378).

WORLD TRADE ORGANIZATION, The Future of the WTO, Addressing Institutional Challenges in the New Millennium (The Sutherland Report), WTO, Switzerland, 2004.

Andlaşmalar / Belgeler

Agreement on Technical Barriers to Trade, 1868 UNTS 120 (1994).

Agreement on the International Dolphin Conservation Program (AIDCP), T.I.A.S. 12956 (1998)
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A1230\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A1230(04)&from=EN)
(erişim tarihi: 14.01.2022)

Convention for the Prohibition of Fishing with Long Driftnets in the South Pacific, 29 ILM 1454 (1990).

Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, 559 UNTS 285 (1958).

General Agreement on Tariffs and Trade 1947, 55 UNTS 194 (1982).
https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (erişim tarihi: 10.09.2022).

General Agreement on Tariffs and Trade 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, 1867 UNTS 187 (1994).

Law of the Sea Convention, 1833 UNTS 397 (1982).

Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, 1867 UNTS 154 (1994).

RG. 25.02.1995/22213.

United Nations Fish Stocks Agreement, 2167 UNTS 3 (1995).

Agreement on Technical Barriers to Trade, 1868 UNTS 120 (1994).

Treaty for the Preservation and Protection of Fur Seals, 7 July 1911, <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/2597> (erişim tarihi: 15.02.2022).

Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 2, 1869 UNTS 401 (1994).

UN Doc. A/RES/44/225 (30 June 1992).

UN Doc. A/RES/70/75 (8 December 2015).

ABD Yasa ve Belgeleri

Marine Mammal Protection Act of 1972, Pub. L. No. 92-522, 86 Stat. 1027. 16 USC 1361-1407,
<https://www.fisheries.noaa.gov/national/marine-mammal-protection/marine-mammal-protection-act> (erişim tarihi: 17.02.2022).

Earth Island Institute v. Mosbacher 746 F. Supp. 964 (N.D. Cal. 1990).

Earth Island Institute v. Hogarth, 494 F.3d 757 (9th Cir. 2007).

Enhanced Document Requirements to Support Use of the Dolphin Safe Label on Tuna Products, 78 Fed. Reg. 40,997 (July 9, 2013).

Enhanced Document Requirements and Captain Training Requirements to Support Use of the Dolphin Safe Label on Tuna Products, 81 Fed. Reg. 15,444 (March 23, 2016).

Public Law No. 100-711, 102 Stat. 4755, 23 November 1988.

Public Law No. 101-627, 104 Stat. 4465-67, 28 November 1990 (DPCIA).
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/16/1385> (erişim tarihi: 10.09.2022)

Public Law No. 105-42, 111 Stat. 1122, 15 August 1997.

Tuna Tracking and Verification Program Dolphin-Safe Training Course,
<https://www.fisheries.noaa.gov/tags/tuna-tracking-and-verification-program> (erişim tarihi: 19.03.2022).

GATT / Dñnya Ticaret Örgütü Karar ve Belgeleri

GATT, Panel Report, Canada - Measures Affecting Exports of Unprocessed Herring and Salmon, 22 March 1988, GATT BISD 35S/98 (35th Supp) (1989).

GATT, Panel Report, Thailand - Restrictions on Importation of and Internal Taxes on Cigarettes, DS10/R, 7 November 1990, BISD 37S/200.

GATT, Panel Report, United States - Restrictions on Imports of Tuna, 30 April 1992, GATT B.I.S.D. (39th Supp.), at 155 (1993).

GATT, Panel Report, United States - Restrictions on Imports of Tuna, June 16, 1994, Report of the GATT Panel, GATT doc. DS 29/R, reprinted at 33 I.L.M. 842 (1994).

WTO Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/R, adopted on 13 June 2012.

WTO, Appellate Body Report, European Communities - Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/AB/R (Sept. 18, 2000).

WTO, Appellate Body Report, United States - Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products, WT/DS58/AB/R (May 15, 1998).

WTO, Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/AB/R, adopted on 13 June 2012.

WTO, Compliance Panel Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by Mexico, WT/DS381/AB/RW, adopted on 3 December 2015.

WTO, Compliance Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by Mexico, WT/DS381/RW, adopted on 3 December 2015.

WTO, Second Compliance Panel Appellate Body Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by The United States, WT/DS381/AB/RW/USA, adopted on 11 January 2019.

WTO, Second Compliance Panel Report, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Recourse to Article 21.5 of the DSU by The United States, WT/DS381/RW/USA, adopted on 11 January 2019.

WTO, United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, Request for Consultations by Mexico, WT/DS381/1 G/L/858 G/TBT/D/32, 28 October 2008.

WTO, United States - Measures Concerning the Importation, United States - Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products Recourse to Article 22.6 of The DSU by The United States Decision by The Arbitrator, WT/DS381/ARB, adopted 25 April 2017.

WTO, United States – Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale Of Tuna And Tuna Products, Request for the Establishment of a Panel by Mexico, WTO, WT/DS381/4, 10 March 2009.

WTO, US - Standards for Reformulated and Conventional Gasoline, WT/DS2/AB/R (29 April 1996).

İnternet Kaynakları

IATTC, <https://www.iattc.org/AIDCPdocumentationENG.htm> (erişim tarihi: 11.03.2022)

WTO.org, Dispute Settlement DS381: United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm (erişim tarihi 10.02.2022)

WTO.org, Environment: Disputes 4: Mexico etc versus US: ‘tuna-dolphin’
https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm (erişim tarihi: 15.02.2022)

WTO.org, WTO legal texts, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm (erişim tarihi: 11.09.2022)

WWF.org, Yellowfin Tuna, <https://www.worldwildlife.org/species/yellowfin-tuna> (erişim tarihi: 10.02.2022)